

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Martin Mareš

Obhájce a jeho postavení v trestním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Obhájce a jeho postavení v trestním řízení*“
vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 29.3.2019

Martin Mareš

Poděkování

Děkuji tímto vedoucí své diplomové práce, paní JUDr. Bronislavě Coufalové, Ph.D., za odborné vedení a příjemnou spolupráci při zpracování této diplomové práce.

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	5
ÚVOD.....	6
1 PRÁVO NA OBHAJOBU	8
1.1 MATERIÁLNÍ OBHAJOBA	9
1.2 FORMÁLNÍ OBHAJOBA.....	9
2 OBHÁJCE	11
2.1 NUTNÁ OBHAJOBA	12
2.1.1 <i>Důvody nutné obhajoby.....</i>	<i>12</i>
2.1.2 <i>Vzdání se nutné obhajoby.....</i>	<i>14</i>
2.2 USTANOVENÝ OBHÁJCE	14
2.3 ZVOLENÝ OBHÁJCE	16
2.3.1 <i>Pluralita obhájců.....</i>	<i>17</i>
2.4 OBHÁJCE URČENÝ ADVOKÁTNÍ KOMOROU	18
2.5 PRÁVA OBHÁJCE.....	19
2.6 POVINNOSTI OBHÁJCE	20
2.6.1 <i>Povinnost mlčenlivosti.....</i>	<i>21</i>
2.7 ETICKÉ A MORÁLNÍ OTÁZKY OBHAJOBY	25
3 ČINNOST A TAKTIKA OBHAJOBY V JEDNOTLIVÝCH FÁZÍCH ŘÍZENÍ ..	28
3.1 OBHAJOBA V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ	31
3.1.1 <i>Obhajoba podezřelého před zahájením trestního stíhání.....</i>	<i>31</i>
3.1.2 <i>Obhajoba obviněného po zahájení trestního stíhání</i>	<i>32</i>
3.1.3 <i>K možnostem obhajoby při sjednávání dohody o vině a trestu</i>	<i>34</i>
3.1.4 <i>Skončení vyšetřování</i>	<i>35</i>
3.2 OBHAJOBA OBVINĚNÉHO V ŘÍZENÍ PŘED SOUDEM.....	36
3.3 OBHAJOBA OBŽALOVANÉHO V HLAVNÍ LÍČENÍ.....	37
3.3.1 <i>Obhajoba obžalovaného v průběhu dokazování v hlavním líčení</i>	<i>38</i>
3.3.2 <i>Obhajoba obžalovaného v závěru hlavního líčení.....</i>	<i>40</i>
3.4 OBHAJOBA OBŽALOVANÉHO V ODVOLACÍM ŘÍZENÍ	42
4 NÁVRHY DE LEGE FERENDA.....	45
5 ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	50
ABSTRAKT A KLÍČOVÁ SLOVA.....	53
ABSTRACT AND KEY WORDS	54

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
Etický kodex	Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Listina	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem ČNR dne 16.12.1992 jako součást ústavního pořádku (č. 2/1993 Sb.), v platném znění
Občanský zákoník/OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
Trestní řád/TrŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky, v platném znění
Zákon o advokacii	Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Předmětem této diplomové práce je prozkoumat a kriticky zhodnotit právní úpravu obhájce a jeho postavení v trestním řízení s ohledem na etické aspekty této činnosti a taktiku obhajoby. Toto téma jsem si vybral z toho důvodu, že činnost obhájce je z mého pohledu v trestním řízení velmi důležitá, jelikož právní řád představuje komplikovanou masu pravidel, ve kterých je, a to nejen pro právního laika, který se v takové situaci vyskytl mnohdy poprvé v životě, obtížné se orientovat. Osoba obhájce, jakožto osoba znalá práva, by tak v trestním řízení měla být zárukou rovnosti stran, neboť na druhé straně stojící orgány činné v trestním řízení (policejní orgán, státní zástupce, soud) nemusí vždy postupovat zcela tak, jak jim ukládá zákon a mohlo by eventuálně docházet k nezákonným zásahům do základních lidských práv a svobod, což pro člověka může být velmi citelným zásahem do mnohdy nenahraditelných hodnot, kterými může být například osobní svoboda, čest či dobrá pověst.

V první kapitole se věnuji obecnému pojmu práva na obhajobu, jeho ústavnímu a zákonnému zakotvení a rozlišuji pojmy materiální a formální zastoupení. Ve druhé kapitole své práce se dále zabývám obecnou právní úpravou ve smyslu *de lege lata*, kde objasňuji jednotlivé právní instituty, které s obhajobou souvisejí, přičemž zvýšenou pozornost věnuji institutu nutné obhajoby, ustanoveného obhájce *ex offio* a zvoleného obhájce. Dále se zabývám jednotlivými právy a povinnostmi obhájce, jakož i jeho právy a povinnostmi jako advokáta podle zákona o advokacii a hodnotím dostatečnost této právní úpravy z pohledu českého právního řádu. V závěru této kapitoly se věnuji etickým a morálním otázkám obhajoby, které s obhajobou v trestním řízení nepochybně souvisejí, jelikož obhájce je povinen řídit se pokyny klienta, avšak stále musí dodržovat právní předpisy a mnohdy se tak může dostat do situace, kdy obojí současně není možné. Z hlediska morálních aspektů obhajoby se zabývám zejména vztahem důvěry mezi obviněným a jeho obhájcem a nakládání se získanými informacemi, dále pak zda je z morálního hlediska těžší obhajovat osobu, o které obhájce ví, že je pachatelem trestného činu nebo člověka nevinného s hrozbou potenciálního justičního omylu.

Ve třetí, nejrozsáhlejší kapitole této práce se věnuji strategii a taktice obhajoby v jednotlivých fázích řízení, což je pro samotný průběh trestního řízení naprosto stěžejní, jelikož i mnohdy na první pohled jasný a „ztracený“ případ může díky vhodně zvolené strategii obhajoby dopadnout pro obžalovaného mnohem příznivěji, než by sám obžalovaný čekal.

V poslední kapitole své práce po zhodnocení aktuální právní úpravy institutu obhájce v trestním řízení v České republice poskytuji návrhy de lege ferenda, které by mohly přispět k vylepšení současné právní úpravy.

Hlavní výzkumné otázky, které v jednotlivých podkapitolách zkoumám, jsem si stanovil následovně: „Zaručuje současná právní úprava práva na obhajobu obviněnému spravedlivý proces?“ a dále „Jakou roli hraje ve vztahu obhájce a jeho klienta vzájemná důvěra?“ Jako své hypotézy dále uvádím tvrzení, že: „Právní úprava obhajoby v České republice je s ohledem na jednotlivá práva a povinnosti osoby, proti níž se trestní řízení vede, dostatečná.“ a dále, že „Obhájce je schopen nejefektivněji hájit zájmy svého klienta pouze v případě, že pravdivě zná všechny okolnosti daného případu.“

1 Právo na obhajobu

Článek 1 odst. 1 Ústavy uvádí, že: „

„ Stát proto musí zajistit takové podmínky, aby tyto principy bylo možné realizovat prostřednictvím příslušných procesních záruk postavení obhájce i obviněného. Právo na obhajobu, jež je v ústavněprávní rovině zakotveno v čl. 40 odst. 3 Listiny¹, patří mezi základní práva každého z nás. Ústavní soud uvedl v této souvislosti ve svém nálezu², že *„právo na obhajobu je jedním z nejdůležitějších základních práv osob, proti nimž se trestní řízení vede a směřuje k dosažení spravedlivého rozhodnutí, vydaného nejen v zájmu trestně stíhané osoby, ale nepochybně také v zájmu demokratického právního státu, založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy ČR).“*

Ústavněprávní vyjádření práva na obhajobu je však poněkud užší, než jeho úprava v trestním řádu. Listina v čl. 40 odst. 3 a dále také Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve svém čl. 6 odst. 3 přisuzují právo na obhajobu obviněnému, kdežto trestní řád ve svém § 2 odst. 13 hovoří o „tom, proti němuž se vede trestní řízení“, což může být osoba podezřelá (§ 76 odst. 1 TrŘ, § 179b TrŘ, § 314b TrŘ), obviněná (§ 32 TrŘ, § 160 TrŘ), obžalovaná (§ 12 odst. 8 TrŘ) i odsouzená (§ 12 odst. 9 TrŘ). Tato zákonná úprava, která jde v tomto smyslu nad rámec ústavního zákona je však zcela v pořádku a v souladu s čl. 37 odst. 2 Listiny, který říká, že *„Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.“*³

Právem na obhajobu tedy rozumíme souhrn všech práv, které jsou osobě, proti níž se vede trestní řízení poskytnuta ke své obhajobě, přičemž účelem obhajoby je ochrana zákonných zájmů a práv této osoby, tj. zjištění všech okolností, které svědčí v její prospěch a to, aby k těmto okolnostem bylo přihlédnuto při rozhodování. Prostřednictvím práva na obhajobu se tak má dosáhnout toho, aby nevinný byl ospravedlněn a pachatel byl odsouzen jen za trestný čin, který spáchal a byl mu za to uložen spravedlivý trest.⁴ Trestní řád ukládá v § 2 odst. 13 všem orgánům činným v trestním řízení povinnost, aby v každém období

¹ „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce“.

² Nález Ústavního soudu ze dne 12. února 2002, sp.zn. Pl. ÚS 592/2000.

³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 94.

⁴ GRIVNA, Tomáš a kol. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 18.

trestního řízení poučili toho, proti komu se řízení vede, o jeho právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a aby mu plnou možnost jejich uplatnění také poskytly.

Právo na obhajobu má tři složky. Vedle materiální a formální obhajoby, které jsou popsány níže, je další složkou práva na obhajobu právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení postup dle § 2 odst. 5 TrŘ, tedy tak, aby byl zjištěn stav, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí, přičemž obviněný má dále právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení, aby se stejnou pečlivostí objasňovali bez návrhu stran také skutečnosti a okolnosti svědčící v jeho prospěch.

1.1 Materiální obhajoba

Co do forem obhajoby teorie rozlišuje materiální a formální obhajobu. Materiální obhajobou se rozumí osobní obhajoba, tj. právo obviněného, jakož i osoby podezřelé,⁵ vyjádřit se ke všem skutečnostem a důkazům a uvádět okolnosti a důkazy sloužící k obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti a opravné prostředky, jak je uvedeno v § 33 odst. 1 věta první a druhá TrŘ a dále dle § 2 odst. 5 TrŘ právo požadovat po orgánech činných v trestním řízení objasnění okolností svědčících ve prospěch osoby, proti níž se řízení vede.⁶ Obviněný má dále právo účastnit se osobně projednávání věci před soudem, což je jedním z atributů kontradiktorního procesu, přičemž právo na osobní přítomnost v řízení před soudem je výslovně zakotveno v čl. 14 odst. 3 písm. d) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. V případě materiální obhajoby tedy jde o právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí, přičemž orgány činné v trestním řízení musí být naprosto objektivní a neshromažďovat pouze důkazy proti osobě podezřelé, případně obviněné, nýbrž i důkazy na její obranu, aby tak došlo k zajištění spravedlivého procesu a správnému objasnění věci v souladu se zásadou materiální pravdy.

1.2 Formální obhajoba

Formální obhajobou se dle § 33 odst. 1 věta třetí, čtvrtá, pátá a šestá TrŘ rozumí právo zvolit si obhájce a radit se s ním a dále právo na účast obhájce u procesních úkonů.⁷ Je-li obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby, přičemž toto právo náleží i osobě zadržené.⁸ Tyto práva jsou pro toho, proti němuž je vedeno trestní řízení bezpochyby velice důležitá, jelikož osoba

⁵ § 76 odst. 5 TrŘ.

⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 95.

⁷ Tamtéž.

⁸ Srov. § 33 odst. 1 TrŘ, § 76b TrŘ a § 179b odst. 2 TrŘ.

bez dostatečných znalostí v oboru trestního práva mnohdy ani netuší, jaké jsou v tomto řízení její práva a neví, jak se účinně bránit, díky čemuž je její výchozí pozice v trestním řízení mnohem horší, než pokud tato osoba má svého obhájce, který jakožto osoba znalá práva vyrovnává nerovnost mezi touto osobou, jakožto právním laikem a státním zástupcem. V zákonem vymezených případech musí mít obviněný obhájce i v případě, že si to výslovně nepřeje. Jde o institut nutné obhajoby, která je nezbytná v těch případech, kdy obviněný nemůže svoji obhajobu vzhledem k určitým objektivním okolnostem sám náležitě vykonávat.⁹ Blíže o nutné obhajobě pojednávám v kapitole 2.2. Ústavně zaručené právo na obhajobu náleží také dle § 35 TOPO právnické osobě, nicméně v případě právnických osob se nepoužijí ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě.¹⁰

⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 212.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018. Praha: Leges, 2018, s. 177.

2 Obhájce

V českém trestním řízení platí, že obhájcem nemůže být kdokoliv a trestní řád nezná pojem tzv. obecného zmocněnce, který může zastupovat strany v občanskoprávním řízení.¹¹ Trestní řád ve svém § 35 říká, že obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát, přičemž advokátem je v souladu s ustanovením § 4 zákona o advokacii, ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou, pro což je potřeba splnit podmínky stanovené v § 5 odst. 1 zákona o advokacii. Tato úprava slouží k zajištění co možná nejkvalitnější obhajoby s ohledem na závažnost trestního řízení.

Ustanovení § 35 odst. 1 TrŘ dále říká, že „*pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a nejvyšším soudem, se může obhájce dát zastoupit koncipientem*“. V řízení před vrchním soudem, před Nejvyšším soudem České republiky a také v řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně tedy koncipient nemůže vystupovat, s výjimkou nahlížení do spisu, které mu je umožněno i v těchto řízeních. To je odůvodněno závažností a právní složitostí trestních věcí, které tyto soudy projednávají, v nichž kvalitní a zákonu odpovídající obhajobu může zabezpečit pouze advokát. Ovšem i v případech, kdy je advokát zastoupen koncipientem, odpovídá příslušný advokát za kvalitu prováděné obhajoby a pouze tento advokát je obhájcem obviněného.¹² Blíže tuto problematiku doplňuje usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 8. prosince 1998, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta, kde je v čl. 6 odst. 1 stanovena další podmínka pro zastoupení advokáta koncipientem, a to v přípravném řízení a v řízení před okresním soudem nejdříve po třech měsících právní praxe koncipienta a dále v řízení před krajským soudem jako soudem odvolacím nejdříve po jednom roce právní praxe koncipienta. Žádné z uvedených omezení při zastupování advokáta svým koncipientem se však dle čl. 8 usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 8. prosince 1998 neuplatní v případech „*nahlížení do spisu a pořizování výpisů nebo opisů ze spisu, obstarání výpisů a opisů z veřejných seznamů (rejstříků), jakož i k provedení jiných obdobných úkonů*“.

¹¹ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 79.

¹² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 433.

2.1 Nutná obhajoba

Institut nutné obhajoby je zakotven v čl. 40 odst. 3 Listiny, který říká, že „*jestliže si obviněný obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem*“. Oním zákonem je trestní řád, který taxativně zakotvuje případy, kdy obviněný musí být zastoupen advokátem, třebaže si to nepřeje. Jde zejména o případy, kdy je postavení obviněného z nějakého důvodu znevýhodněno a je zde zvláštní zájem na tom, aby právo na obhajobu bylo zajištěno v co nejširší míře.¹³

2.1.1 Důvody nutné obhajoby

Dle § 36 TrŘ musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení v následujících situacích:

- 1) *Je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování v zdravotním ústavu (§ 116 odst. 2).*
 - a. Tyto případy mají společné, že se obviněný nemůže volně pohybovat na svobodě a bez obhájce by tedy byl výrazně omezen a znevýhodněn ve svém právu na obhajobu oproti obviněným, kteří jsou stíháni na svobodě.
- 2) *Je-li jeho svéprávnost omezena.*
 - a. Dle § 15 odst. 2 OZ se svéprávností rozumí způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat), přičemž dle § 30 odst. 1 OZ se plně svéprávným člověk stává zletilostí, tj. dovršením 18 let. Bude se tedy především jednat o případy mladistvých, ale také osob omezených na svéprávnosti dle § 55 a násl. OZ.
- 3) *Jde-li o řízení proti uprchlému.*
 - a. Trestní řízení proti uprchlému je v trestním řádu upraveno v § 302 – 306a TrŘ v hlavě dvanácté, upravující zvláštní způsoby řízení. Půjde tedy o osoby, které se vyhýbají trestnímu řízení pobytem v cizině nebo tím, že se skrývají. Veškeré práva obviněného dle § 304 TrŘ ponese obhájce.
- 4) *Při sjednávání dohody o vině a trestu.*
 - a. Pro podávání kvalifikovaného návrhu trestu, případně ochranného opatření, jsou nutné dostatečné právní znalosti v oblasti trestního práva, a

¹³ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 106.

proto zejména s ohledem na skutečnost, že obsah sjednané dohody je klíčový z hlediska konečného rozhodnutí soudu ve věci, je zapotřebí, aby obviněný měl při rozhodování o schválení dohody o vině a trestu v řízení před soudem vždy obhájce, který by účinně hájil jeho práva a poskytoval mu potřebnou právní pomoc.¹⁴

5) *Považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.*

a. Zákonodárce v tomto případě ponechává na uvážení soudu, případně státního zástupce, zda se uplatní institut nutné obhajoby. Toto rozhodnutí připadá v úvahu zejména u obviněných, kteří trpí některou duševní nemocí, dále u obviněných hluchých, hluchoněmých, němých, slepých, s vadami řeči nebo těžce nemocných, u obviněných, kteří jsou po utrpeném úrazu v kómatu nebo v jiném obdobném stavu hospitalizováni v nemocnici, anebo u obviněných, kteří neumí číst nebo psát. Důvodem může být i právní nebo skutková složitost projednávané trestní věci.¹⁵

6) *Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let.*

7) *V hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.*

8) *V řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního.*

Dle § 36a odst. 1 TrŘ je dále nutná obhajoba ve vykonávacím řízení, ve kterém soud rozhoduje ve veřejném zasedání, v případech:

9) *je-li svéprávnost odsouzeného omezena,*

10) *je-li odsouzený ve vazbě,*

11) *jsou-li pochybnosti o způsobilosti odsouzeného náležitě se hájit,*

a dále dle § 36a odst. 2 TrŘ v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy, v případech:

12) *jde-li o případy uvedené v § 36 odst. 1 písm. a) nebo b) TrŘ,*

¹⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 441.

¹⁵ Tamtéž.

13) jde-li o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let,

14) jsou-li pochybnosti o způsobilosti odsouzeného náležitě se hájit,

15) jde-li o řízení proti odsouzenému, který zemřel.

2.1.2 Vzdání se nutné obhajoby

Přestože institut nutné obhajoby má sloužit k ochraně obviněného a taxativně stanovuje případy, kdy obviněný musí být zastoupen advokátem, tak i zde existují výjimky z tohoto pravidla. Výjimky jsou uvedeny v § 36b odst. 1 TrŘ a jedná se o výše uvedené důvody č. 6 a č. 13, tedy pokud jde o trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, podmínkou však je, že za tento trestný čin není možné uložit výjimečný trest. Dále je možné se vzdát nutné obhajoby u důvodu č. 7, tedy při hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému.

Tyto výjimky jsou odůvodněny tím, že rozsah nutné obhajoby je v českém trestním řízení nastaven poměrně široce. Obviněný se tedy může obhájce vzdát za jeho přítomnosti a až po poradě s ním, o čemž musí být předem poučen, a pouze v případě, kdy nejsou dány žádné faktické překážky pro uplatňování práva na obhajobu přímo obviněným (např. nízký věk, omezení způsobilosti k právním úkonům nebo omezení na osobní svobodě). Přitom se vychází z toho, že není dán věcný důvod, aby bylo nezbytné v určitých případech nutit obviněného nebo odsouzeného, aby se proti své vůli nechal zastupovat obhájcem. Je-li obviněný nebo odsouzený dostatečně způsobilý hájit se sám, v efektivním uplatňování práva na obhajobu mu nebrání žádné faktické překážky, a nejedná-li se o případy, kdy je výkon obhajoby kvalifikovaným obhájcem odůvodněn závažností hrozící sankce (výjimečností trestu), je možné se obhájce vzdát.¹⁶

2.2 Ustanovený obhájce

Jak již bylo zmíněno výše, čl. 40 odst. 3 Listiny říká, že „*jestliže si obviněný obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem.*“ Tato ústavněprávní zásada je promítnuta v § 38 TrŘ, podle něhož pokud obviněný nemá obhájce v případě, kdy ho musí mít (§ 36 a § 36a TrŘ), určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Obhájce může dle § 37 odst. 1 obviněnému zvolit také jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba, přičemž je-li obviněný omezen ve svéprávnosti, mohou tak učinit tyto osoby i proti jeho

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 458.

vůli. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven. Absolutní přednost má však vždy obhájce zvolený před obhájcem ustanoveným a i v případě, že byl obviněnému obhájce ustanoven, případně zvolen některou z oprávněných osob, může si obviněný zvolit obhájce jiného.¹⁷

Lhůtu, kterou orgán činný v trestním řízení ke zvolení obhájce stanoví, je lhůtou soudcovskou, kterou lze z vážných důvodů a výjimečně prodloužit, přičemž délka lhůty se stanoví s přihlédnutím k povaze a okolnostem případu tak, aby byla dána skutečná možnost k volbě obhájce a nebyl ohrožen účel nutné obhajoby a zároveň aby nedocházelo ke zbytečným průtahům v trestním řízení.¹⁸ V praxi v případě zadržení podezřelého poskytne policejní orgán zadrženému lhůtu 1 až 2 hodin ke zvolení obhájce, přičemž mu umožní telefonický kontakt s advokátem.¹⁹

Stát, ani orgány činné v trestním řízení, nenesou odpovědnost za způsob, ani případné nedostatečné vykonávání obhajoby zvoleného ani ustanoveného obhájce. Obviněný se může pouze obrátit se svými námitkami na orgán činný v trestním řízení, který mu obhájce ustanovil s tím, aby byl ustanovený obhájce obhajoby zproštěn. Dále se obžalovaný může obrátit na Českou advokátní komoru s podnětem na zahájení kárného řízení, neboť nedostatečný výkon obhajoby by zcela jistě mohl založit kárnou odpovědnost advokáta.²⁰

Samotný výběr obhájce ex offio probíhá v souladu s ustanovením § 39 TrŘ, a to dle abecedně uspořádaného pořadníku advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci u daného soudu a mají v jeho obvodu své sídlo, přičemž advokáti vedení v pořadníku jsou ustanovováni jako obhájci jednotlivým obviněným postupně tak, jak za sebou následují jejich příjmení v pořadníku. Tento postup však přináší různá úskalí. Při ustanovování obhájců podle abecedního pořadí nelze brát zřetel na speciální znalosti advokátů a na zvláštní problematiku dané věci, a proto by mnohdy bylo výhodnější ustanovit obhájce, který má pro danou věc potřebnou kvalifikaci. Takto se mohou dostat do konfliktu zájmy na dodržovaném abecedním pořadí se zájmy na zajištění kvalitní obhajoby.²¹

¹⁷ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 31.

¹⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 480.

¹⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 308.

²⁰ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 167.

²¹ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 172.

V souladu s ustanovením § 40 TrŘ je ustanovený obhájce povinen obhajobu převzít, přičemž trestní řád dává možnost z důležitých důvodů na žádost zprostit ustanoveného obhájce a ustanovit jiného. Těmito důležitými důvody jsou především důvody uvedené v § 19 a § 20 zákona o advokacii, které stanoví, kdy advokát je povinen, resp. oprávněn poskytnutí právních služeb odmítnout nebo od smlouvy o poskytnutí právní pomoci odstoupit.²² Postupem dle § 40a TrŘ může předseda senátu rozhodnout o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování i bez návrhu, nicméně postup dle § 40 TrŘ je vždy podmíněn žádostí obviněného nebo jeho obhájce a existencí výše zmíněných důležitých důvodů.²³ Soud tedy nemůže ex offio rozhodnout o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování např. v případě, kdy dojde k narušení nezbytné důvěry mezi obhájcem a klientem a obhájce následně vykonává obhajobu s jistou averzí vůči obviněnému a chová se tak neeticky, neboť by to znamenalo nepřípustný zásah do výkonu advokacie.²⁴

2.3 Zvolený obhájce

Právo zvolit si obhájce je jedním ze základních práv obviněného v trestním řízení, přičemž trestní řád je založen na prioritě volby obhájce, kterou je obviněný v souladu s § 33 odst. 1 TrŘ oprávněn uplatnit v jakémkoliv stádiu trestního řízení. Obviněný si může zvolit svého obhájce sám, ale také může být obhájce zvolen jinou osobu, a to opatrovníkem, příbuzným v pokolení přímém, sourozencem, osvojitelem, osvojencem, manželem, partnerem, druhem, jakož i zúčastněnou osobou.²⁵ Speciální, avšak velmi podobnou úpravu obsahuje ZSVM, který ve svém § 43 odst. 1 dává možnost zvolit obhájce také zákonnému zástupci mladistvého, přičemž pokud mladistvý nepřekročil osmnáctý rok svého věku, mohou tak všechny oprávněné osoby učinit i proti vůli mladistvého. Tuto možnost dává také trestní řád v § 37 odst. 1 TrŘ v případě omezené svéprávnosti obviněného.

Pokud si obviněný zvolí svého obhájce a tento s tím souhlasí, vzniká mezi nimi smlouva o poskytování právních služeb, jež má z pohledu občanského zákoníku podobu příkazní smlouvy, načež obviněný udělí obhájci plnou moc, jakožto osvědčení vzniku smlouvy o poskytování právních služeb, přičemž tato smlouva může mít formu ústní či

²² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. června 2008, sp. zn. 4 Tdo 1401/2007.

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ § 34 odst. 1 TrŘ, § 37 odst. 1 TrŘ.

písemnou a až následným předložením platné plné moci příslušnému orgánu činnému v trestním řízení nastávají účinky právního zastoupení i navenek. Smlouva o poskytnutí právních služeb je modifikována ustanoveními zákona o advokacii, dle kterého je advokát při poskytování právních služeb nezávislý, je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta.²⁶

K převzetí obhajoby je nutný souhlas advokáta, přičemž tento je omezen zákonem o advokacii, který v § 19 uvádí důvody, při kterých je advokát povinen poskytnutí právních služeb odmítnout, resp. vypovědět.²⁷

Smlouva o poskytování právních služeb může zaniknout několika způsoby, v jejichž důsledku nebude zvolený obhájce nadále moci vykonávat obhajobu. Těmito způsoby jsou:

- 1) Výpověď smlouvy o poskytování právních služeb ze strany obviněného (§ 20 odst. 4 zákona o advokacii).
- 2) Výpověď smlouvy o poskytování právních služeb ze strany obhájce (§ 18 až § 20 zákona o advokacii).
- 3) Dohoda obviněného a jeho obhájce (§ 1981 občanského zákoníku).
- 4) Smrt obviněného (§ 2009 občanského zákoníku).
- 5) Smrt obhájce (§ 2009 občanského zákoníku).
- 6) Zproštění obhajoby při určení obhájce Českou advokátní komorou (§ 18 zákona o advokacii)
- 7) Vyloučení obhájce podle § 35 odst. 2, 3 TrŘ a § 37a TrŘ.²⁸

2.3.1 Pluralita obhájců

Pluralitou obhájců rozumíme případy, kdy má obviněný v témže trestním řízení více než jednoho obhájce a každý z těchto obhájců disponuje samostatnými obhajovacími právy a povinnostmi.²⁹ Trestní řád ve svých ustanoveních úpravu plurality obhájců nijak

²⁶ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 132.

²⁷ **a)** V téže věci nebo ve věci související již poskytl právní služby jinému, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, **b)** osobě, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kdo o právní služby žádá, poskytl již v téže věci nebo věci související právní služby advokát, s nímž vykonává advokacii společně (§ 11 odst. 1), nebo v případě zaměstnaného advokáta advokát, který je jeho zaměstnavatelem, anebo advokát, který je zaměstnancem stejného zaměstnavatele, **c)** by informace, kterou má o jiném klientovi nebo o bývalém klientovi, mohla toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, neoprávněně zvýhodnit, **d)** projednání věci se zúčastnil advokát, případně osoba advokátovi blízká, **e)** zájmy toho, kdo o poskytnutí právních služeb žádá, jsou v rozporu se zájmy advokáta nebo osoby advokátovi blízké.

²⁸ **a)** Advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby, **b)** advokát, který v trestním řízení vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočník, **c)** jestliže se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn.

²⁹ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 142.

podrobně neřeší a také nijakým způsobem nelimituje počet obhájců, které si může obviněný zvolit. Soud nemůže žádného z více obhájců vyloučit jen z důvodu např. nadbytečnosti či důvodů procesní ekonomie. Záleží tedy jen na obviněném, zda se pro volbu dvou či více obhájců rozhodne, přičemž ovšem musí počítat s tím, že náklady obhajoby se zvýší.³⁰

Nespornou výhodou plurality obhájců je předpoklad kvalitnější obhajoby, spočívající v širší možnosti konzultace a rozdělení úkolů při přípravě obhajoby, zejména ve skutkově či právně složitých případech, kdy jsou např. vyžadovány úzce zaměřené odborné znalosti z více oblastí.³¹ Naopak nevýhodou této plurality může být náročnější dosažení shody nad způsobem a taktikou obhajoby, kdy každý z obhájců by postupoval odlišným způsobem a v neposlední řadě také vyšší finanční nákladnost.

Trestní řád řeší ohledně institutu plurality obhájců pouze technickou záležitost spočívající v doručování písemností a vyrozumívání o úkonech trestního řízení, přičemž v § 37 odst. 3 TrŘ říká, že pokud obviněný neoznámí, kterého z více obhájců k těmto úkonům zmocnil, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce a své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájcům.

2.4 Obhájce určený advokátní komorou

Kromě ustanoveného obhájce soudem a zvoleného obhájce na základě plné moci existuje zvláštní případ, a to obhájce určený advokátní komorou dle § 18 odst. 2 zákona o advokacii. Ten dává možnost tomu, kdo nespĺňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle tohoto zákona, aby mu Komora na základě jeho včasného návrhu advokáta určila. Takové určení obhájce je pak opatřením administrativní povahy, které Komora vydává na základě své veřejnoprávní pravomoci a které je obhájce povinen respektovat.³²

Komora svým opatřením zároveň stanoví advokátovi, za jakých podmínek, v jaké věci a v jakém rozsahu je advokát povinen poskytnout právní služby, přičemž je advokát oprávněn poskytnutí těchto právních služeb odmítnout, pokud dojde k některému z důvodů uvedených v § 19 zákona o advokacii nebo jde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva. Samotným opatřením Komory o určení advokáta však nevzniká žádný

³⁰ MANDÁK, Václav. K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 1, s. 30–31.

³¹ Tamtéž.

³² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018. Praha: Leges, 2018, s. 258.

právní vztah mezi určeným advokátem a obviněným, nýbrž dochází pouze k povinnosti advokáta uzavřít s obviněným smlouvu o poskytování právních služeb. Obviněný má následně povinnost udělit určenému advokátu plnou moc pro zastupování před příslušnými orgány činnými v trestním řízení.³³

Dle § 18 odst. 3 zákona o advokacii je obviněný, který žádá o určení advokáta oprávněn také požadovat, aby mu byly právní služby poskytnuty advokátem bezplatně nebo za sníženou odměnu. V takovém případě je však obviněný povinen současně s podáním návrhu na určení advokáta Komorou prokázat, že jeho příjmové a majetkové poměry takové poskytnutí právních služeb odůvodňují.

2.5 Práva obhájce

Práva a povinnosti obhájce jsou zakotveny jednak v zákoně o advokacii („*Práva a povinnosti advokáta*“), dále v trestním řádu („*Povinnosti a práva obhájce*“) a také v etickém kodexu, kterým je obhájce také vázán. Obecně oprávnění obhájce nedosahují takových rozměrů, jako oprávnění obviněného,³⁴ přičemž výjimkou je řízení proti uprchlému, ve kterém má dle § 304 TrŘ obhájce stejná práva jako obviněný. V některých případech jsou však práva obhájce naopak širší než práva obviněného. Je tomu tak například v případech práva na oznamování a doručování některých rozhodnutí dle § 137 odst. 2 TrŘ.³⁵

Trestní řád upravuje práva a povinnosti zejména v § 41 TrŘ, dle kterého je obhájce oprávněn již za přípravného řízení činit za obviněného návrhy, podávat za něho žádosti,³⁶ opravné prostředky,³⁷ nahlížet do spisů a zúčastnit se podle ustanovení trestního řádu vyšetřovacích úkonů. S obviněným, který je ve vazbě, je obhájce oprávněn mluvit v rozsahu stanoveném v § 33 odst. 1 TrŘ, tj. bez přítomnosti třetí osoby. Obhájce je dále oprávněn zúčastnit se všech úkonů, kterých se může zúčastnit obviněný,³⁸ přičemž pokud obhájce sdělí policejnímu orgánu, že se chce účastnit všech vyšetřovacích úkonů, je

³³ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 189.

³⁴ V případech, kdy má obviněný podle příslušného ustanovení TrŘ vykonávat právo nebo úkon osobně nebo pokud sám je předmětem úkonu.

³⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 493.

³⁶ Např. návrhy na provedení důkazů, návrh na přerušování řízení, návrh na sjednání dohody o vině a trestu, návrh na propuštění z vazby, návrh o nahrazení vazby peněžitou zárukou, námitka podjatosti, žádost o navrácení lhůty.

³⁷ Rádné (stížnost, odvolání, odpor) a mimořádné (žádost o obnovu řízení, podnět k stížnosti pro porušení zákona, dovolání).

³⁸ Zejména vazební zasedání dle § 73d odst. 2 TrŘ, veřejné zasedání o předběžném projednání obžaloby dle § 187 odst. 1 TrŘ, hlavní líčení dle § 202 a násl. TrŘ, veřejné zasedání dle § 234 a násl. TrŘ, veřejné zasedání konané o odvolání dle § 263 TrŘ, veřejné zasedání konané o dovolání dle § 265r TrŘ, veřejné zasedání konané o návrhu na povolení obnovy řízení dle § 286 TrŘ a veřejné zasedání o návrhu na schválení dohody o vině a trestu dle § 314q TrŘ.

policejní orgán ve fázi vyšetřování dle § 165 odst. 3 TrŘ povinen včas obhájci sdělit, o jaký druh úkonu se jedná, dobu a místo jeho konání, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit.

Trestní řád dále dává obhájci k dispozici další paletu práv, zakotvených v jednotlivých hlavách trestního řádu upravující jednotlivá procesní stádia, která však ve své podstatě pouze rozvádějí a specifikují ty nejdůležitější oprávnění uvedená v § 41 TrŘ. Právo nahlížet do spisů a listin je rozvedeno v § 65 TrŘ a v § 213 TrŘ, přičemž podle § 166 odst. 1 TrŘ má obhájce právo spisy prostudovat také v souvislosti se skončením vyšetřování. Obhájce má dále právo klást otázky vyslychaným osobám v přípravném řízení (§ 165 odst. 2 TrŘ), v hlavním líčení (§ 215 odst. 1 TrŘ) a ve veřejném zasedání (§ 235 odst. 2 TrŘ), přičemž v hlavním líčení může obhájce v souladu s § 215 odst. 2 TrŘ požadovat, aby mohl provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce, čemuž předseda senátu zejména vyhoví, pokud jde o důkaz prováděný k jeho návrhu nebo jím opatřený a předložený, přičemž má také právo tzv. proti výslechu, provádí-li výslech svědka nebo znalce státní zástupce. Obhájce je dále oprávněn dle § 216 TrŘ přednést v hlavním líčení závěrečnou řeč a ve veřejném zasedání dle § 235 odst. 3 TrŘ učinit konečný návrh.³⁹

2.6 Povinnosti obhájce

S obhajobou obviněného jsou mimo veškerá práva sloužící k co možná nejlepší obhajobě, spjaté také povinnosti, které je obhájce povinen dodržovat. Stejně jako u práv obhájce vycházíme v trestním řádu z § 41, a to odst. 1, který říká, že „*obhájce je povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci*“.

V zákoně o advokacii jsou povinnosti advokáta upraveny zejména v § 3 zákona o advokacii, dle kterého má být při poskytování právních služeb nezávislý, avšak je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta. Dále dle § 16 zákona o advokacii je advokát povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Z této vázanosti pokyny klienta stanovuje zákon o advokacii výjimku, a to v případech, jsou-li pokyny klienta v rozporu s právním nebo stavovským předpisem, přičemž o tomto je advokát povinen svého klienta poučit. Pokud by i nadále klient trval na

³⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 493.

provedení požadovaného úkonu, který je v rozporu s právním pořádkem nebo stavovským předpisem, je advokát oprávněn v souladu s § 20 odst. 2 zákona o advokacii vypovědět smlouvu o poskytování právních služeb, požádat příslušný soud o zrušení ustanovení nebo požádat Komorou o určení jiného obhájce. Dále § 16 odst. 2 zákona o advokacii uváží, že je advokát při výkonu advokacie povinen jednat čestně a svědomitě, využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné.

2.6.1 Povinnost mlčenlivosti

Zásadní složkou ve vztahu advokát – klient je bezpochyby důvěra. Aby si klient mohl být jistý, že obsah rozhovoru mezi ním a jeho advokátem mu nepůjde nijak k tíži a nedozví se jeho obsah třetí osoby, stanovuje zákon o advokacii v § 21 odst. 1 povinnost mlčenlivosti, a to tak, že advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. O této povinnosti by měl advokát informovat svého klienta již v okamžiku převzetí zastoupení, aby klient dobře věděl, že je advokát vůči němu vázán mlčenlivostí, a proto se může dozvědět všechny skutečnosti týkající se jeho osoby, a to bez jakéhokoliv rizika jejich vyzrazení. V důsledku toho, že bude mít advokát pravdivé informace ze strany obviněného, může pak lépe zvolit nejvhodnější postup obhajoby.⁴⁰ Této povinnosti mlčenlivosti může advokáta dle §21 odst. 2 zákona o advokacii zbavit pouze klient a po jeho smrti či zániku právní nástupce klienta, přičemž pokud je těchto právních nástupců více, musí se zproštěním mlčenlivosti souhlasit všichni právní nástupci.

V českém právním řádu se definice pojmu mlčenlivost nenachází, avšak lze ji definovat jako právní institut, jehož podstatou je povinnost dodržovat při soukromém i úředním styku specifická pravidla jednání, která zaručí ochranu jednotlivých informací a údajů, vztahujících se k určité osobě, jimiž taková osoba disponuje z titulu výkonu své profesní činnosti.⁴¹

Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 889/10, ze dne 25. 11. 2010 uvádí, že *„povinnost mlčenlivosti je základním předpokladem pro poskytování právní pomoci a tím i nezbytnou podmínkou fungování demokratické společnosti. Výkon profese advokáta vychází z důvěrného vztahu mezi advokátem a klientem a z důvěry klienta v mlčenlivost*

⁴⁰ VANTUCH, Pavel. *Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 17. května 2013 [cit. 13. října 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/mlcenlivost-obhajce-zprosteni-mlcenlivosti-a-jeho-oznamovaci-povinnost?browser=full>>.

⁴¹ ZACHOVÁ, Markéta. Povinnost mlčenlivosti (nejen) advokáta. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 4, s. 24.

advokáta. Nejedná se o výsadu advokáta, která by měla založit vynětí z obecně platného a závazného právního řádu, ale jde o povinnost uloženou advokátovi v zájmu jeho klientů a pro jejich ochranu. V tomto smyslu také profesionální tajemství a jeho dodržování advokátem požívá příslušné ochrany, a to zejména v situacích, kdy tato povinnost advokáta může být ohrožena.“

Dle § 21 odst. 9 zákona o advokacii se povinnost mlčenlivosti vztahuje nejenom na advokáta, ale také na jeho zaměstnance, společnosti a zahraniční společnosti, jakož i na jiné osoby, které se s advokátem podílejí na poskytování právních služeb a dále na členy orgánů Komory a její zaměstnance, jakož i na všechny osoby, které se účastní správního řízení podle § 55 zákona o advokacii nebo kárného řízení, včetně advokátů pověřených předsedou kontrolní rady provedením přípravných úkonů k prověření, zda došlo ke kárnému provinění. Tato povinnost mlčenlivosti trvá dle § 21 odst. 8 zákona o advokacii i v případě, že by byl advokát ze seznamu advokátů vyškrtnut.

Povinností mlčenlivosti není advokát dle § 21 odst. 4 zákona o advokacii vázán v rozsahu nezbytném pro řízení před soudem nebo jiným orgánem, je-li předmětem řízení spor mezi ním a klientem, případně jeho právním nástupcem, jakož i v dalších případech výslovně stanovených zákonem o advokacii.⁴² Advokát však podle čl. 6 odst. 4 etického kodexu nesmí použít na újmu klienta ani ve svůj vlastní prospěch nebo ve prospěch třetích osob informací, které od klienta nebo o klientovi získal v souvislosti s poskytováním právní služby. Povinností mlčenlivosti advokáta dle § 21 odst. 7 zákona o advokacii rovněž není dotčena jeho zákonná povinnost přezkázat případné spáchání trestného činu. Pokud se tedy advokát dozví o jednání svého klienta, které směřuje k páčání trestné činnosti, musí o tom informovat státního zástupce nebo policejní orgán bez ohledu na svou povinnost mlčenlivosti, jinak by se mohl dopustit trestného činu nepřekážení trestného činu dle § 367 zák. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

Tato povinnost mlčenlivosti advokáta a tím i celý důvěrný vztah mezi advokátem a klientem však mohou být narušeny odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu ze strany Policie České republiky. Ustanovení § 88 odst. 1 TrŘ říká, že *„provádění odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu mezi obhájcem a obviněným je nepřípustné. Zjistí-li policejní orgán při odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, je povinen záznam odposlechu*

⁴² V řízení podle § 55, v řízení o žalobě proti rozhodnutí Komory anebo v řízení o kasační stížnosti proti rozhodnutí soudu o této žalobě podle zvláštního právního předpisu, jakož i v řízení ve věcech uvedených v § 55b, a to v rozsahu nezbytném pro ochranu jeho práv nebo právem chráněných zájmů jako advokáta.

bezodkladně zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděl, nijak nepoužít.“ Trestní řád však v předmětném ustanovení mluví pouze o vztahu obviněný – obhájce, což může v praxi vyvolávat některé otázky. Zprvč z uvedené formulace v trestním řádu není zřejmé, zda se má jednat jen o vztah mezi obviněným a jeho obhájcem v konkrétní trestní věci či může jít o rozhovor obviněného s jakýkoliv obhájcem (advokátem). Existují názory, že toto je třeba posoudit také podle faktického obsahu rozhovoru.⁴³ Já si však myslím, že vzhledem k významu a účelu povinnosti zachovávat mlčenlivost je potřeba citované ustanovení vykládat spíše extenzivně. Tomu nasvědčuje i rozhodnutí Ústavního soudu⁴⁴, kde se Ústavní soud zabýval stížností advokáta. Ten byl podezřelý ze spáchání trestného činu podvodu, kterého se měl dopustit tím, že úmyslně zamlčoval nebo uváděl neúplně známé podstatné skutečnosti, čímž se měl snažit uvést státní orgány v omyl nebo využít jejich omylu a tím neoprávněně získat majetek jiných osob ve prospěch svého klienta. Na základě podezření byl nařízen odposlech stěžovatele a jeho kanceláře a posléze na základě informací získaných z odposlechu i zahájeno trestní stíhání.

Ústavní soud se ve svém nálezu později zabýval jednak otázkou důvodnosti nařízení odposlechů, neboť v této kauze k jejich nařízení stačilo orgánům činným v trestním řízení pouhé trestní oznámení a jednak samotným jednáním, kterého se měl stěžovatel dopustit. Ústavní soud mimo jiné uvedl, že *„pouhé trestní oznámení samo o sobě, není-li doloženo alespoň indiciemi, z nichž lze důvodně podezření dovozovat, a opírá se tudíž jen o spekulativní úvahu, nepostačuje k nařízení odposlechů ... Z hlediska ústavně chráněných základních práv je nepřipustné, aby zahájení úkonů k objasňování a prověřování skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin podle § 158 odst. 3 trestního řádu, např. ve formě odposlechů, bylo zneužíváno jako prostředku k teprve dodatečnému opatřování podkladů pro tento postup, tj. samotné důvodnosti podezření.*“ K jednání stěžovatele, které mělo vést k podezření se pak vyjádřil tak, že *„pokud by stěžovatel v postavení advokáta postupoval jinak, dostal by se do rozporu se zákonem č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, který mu v ustanovení § 16 ukládá povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny, jimiž není vázán jen, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem, a při výkonu advokacie je povinen využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich zájmu uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné.*

⁴³ VANĚČEK, Petr. *Problematické aspekty dokazování v trestním řízení*. Brno, 2006. Disertační práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra trestního práva, s. 175.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 27. září 2007, sp.zn. II.ÚS 789/06.

Podle čl. 17 odst. 2 pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky advokát nesmí v řízení uvádět údaje ani navrhnout důkazy, o nichž ví, že jsou nepravdivé nebo klamavé, a to ani na příkaz klienta. Obdobně podle čl. 4.4. etického kodexu advokátů v Evropské unii nesmí advokát nikdy vědomě podat mylné nebo zavádějící informace soudu. Porušení této povinnosti může představovat na prvním místě kárné provinění, avšak nikoliv bez dalšího trestný čin.⁴⁵ Jinými slovy Ústavní soud konstatoval, že obdobně jako v trestní věci není obhájce oprávněn prokazovat vinu obviněného ani předkládat důkazy, které mu přitěžují, stejně tak ani v občanskoprávní věci není advokát oprávněn uvádět skutečnosti odporující nároku, který jménem klienta uplatnil, nemůže navrhnout důkazy proti klientovu návrhu, ani sdělovat cokoliv, čím by jej mohl znevýhodnit oproti protistraně, neboť takové jednání by bylo v rozporu se zájmy klienta, čímž by se sám vystavil kárnému postihu.⁴⁶ Z uvedeného lze dovodit závěr, že orgány činné v trestním řízení by měly být při nařizování odposlechů velmi obezřetné, zejména jde-li o nařizování odposlechu obhájce, neboť jednáním uvedením v daném případě se orgány činné v trestním řízení dopustily chyby nejen v příkazu odposlechu, který se nezakládal na důvodném podezření, jak k tomuto významnému zásahu do základního lidského práva vyžaduje zákon, ale také došlo k nabourání důvěrné komunikace mezi advokátem a klientem, což by mělo být dle mého názoru nepřípustné.

Shodně s Pavlem Vantuchem se domnívám, že na vině je právě nešťastná formulace již zmiňovaného ustanovení § 88 TrŘ, kde není výslovně zmíněn i vztah advokáta a jeho klienta, což nabízí i možnost odlišného výkladu a orgány činné v trestním řízení nezdůvodně dovozují, že pokud nejde o obhajobu obviněného obhájcem, nic nebrání nařízení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, nejednou i v případech, kdy nejsou splněny podmínky § 88 odst. 1 TrŘ.⁴⁷

Pokud by bylo opravdu smyslem a cílem ustanovení § 88 odst. 1 TrŘ ochrana pouze vztahu obhájce – obviněný, mohlo by dojít až k absurdní situaci, kdy by podezřelá osoba byla zadržena, jakožto zadržená by si zvolila obhájce, a přestože je dle § 76b TrŘ oprávněna s ním mluvit bez přítomnosti třetí osoby, bylo by jejich telekomunikační spojení možno odposlouchávat a zaznamenávat.⁴⁸

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. září 2007, sp.zn. II.ÚS 789/06, bod 25.

⁴⁶ VANTUCH, Pavel. Nezákonný odposlech advokáta. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 3, s. 20.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ JEŽEK, Jiří. K odposlechu advokáta. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 9, s. 34.

Další věcí, která jistě stojí za zmínku je, že připomínka stěžovatele výše uvedeného ústavního nálezu, že použití automatického nahrávacího zařízení, které bylo v této věci použito, znemožňuje, aby záznam telekomunikačního provozu byl ihned přerušen, pokud obviněný komunikuje se svým obhájcem. To je v rozporu s ustanovením § 88 odst. 1 věta třetí TrŘ. Tato připomínka bezpochyby byla opodstatněná, protože nelze přehlížet fakt, že pokud policejní orgán zničí záznam až poté, co si jej přehraje, již nepochybně disponuje informací o průběhu rozhovoru mezi obviněným a obhájcem, bez ohledu na to, zda bude později zničen či nikoliv. Logická argumentace v čase vydání rozhodnutí zněla, že zákonodárce nechtěl umožnit až následné vyhodnocování pořízeného záznamu telekomunikačního provozu, protože chtěl zabránit tomu, aby byl policejní orgán vůbec obeznámen s obsahem rozhovoru mezi obviněným a obhájcem. Ostatně ustanovení § 88 odst. 1 věta třetí TrŘ vůbec nedávalo možnost nahrát rozhovor mezi obviněným a obhájcem, a to vzhledem k samotné dikci ustanovení, kdy policejní orgán byl povinen přerušit odposlech již „při odposlechu“. V opačném případě, tedy nepřerušeni rozhovoru v jeho průběhu, se jednalo o porušení zákona. O to pozoruhodnější je, že od druhé poloviny roku 2008, byl z tohoto ustanovení vypuštěn požadavek na okamžité přerušeni rozhovoru a zůstala pouze povinnost orgánů činných v trestním řízení záznam bezodkladně zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděly, nijak nepoužít. Jedná se z mého pohledu o poměrně zajímavý počín zákonodárce, který je pravděpodobně reakcí na to, že v praxi zkrátka dochází k používání automatického záznamového zařízení, které samozřejmě není schopno vyhodnotit obsah rozhovoru a neumožňuje tak okamžité přerušeni. Z praktického hlediska tak novela tolik překvapující není, nicméně z hlediska ochrany práv obviněného (příp. podezřelého) se z mého pohledu jedná o krok zpátky.

2.7 Etické a morální otázky obhajoby

Trestní řízení svou povahou klade neobyčejné požadavky na každý subjekt trestního řízení, čímž samozřejmě může docházet k určitým excesům jak ze strany orgánů činných v trestním řízení, tak ze strany obhajoby. Ačkoliv formálně jsou si státní zástupce a obhájce rovni, fakticky tomu tak není, neboť státní zástupce má k dispozici obrovskou státní mašinerii represivních složek, přičemž obhájci zbývá pouze jeho intelekt a profesionalita.⁴⁹ V důsledku toho pak může být v některých případech jednání obhájce tlačeno až k samotné hranici profesní etiky, morálky a zákonnosti. V očích veřejnosti tak

⁴⁹ ROZEHNAL, Aleš. *Limity obhajoby* [online]. pravni prostor.cz, 14. června 2016 [cit. 12. října 2018]. Dostupné na <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/trestni-pravo/limity-obhajoby>>.

jsou obhájci často vnímáni jako osoby bez jakékoliv morálky a svědomí, ačkoliv třeba nijak mantinely profesní etiky či zákonnosti nepřekračují.

Profesní etiku advokátů upravuje stavovský předpis, a to etický kodex. Povinnost řídit se tímto etickým kodexem stanovuje zákon o advokacii a jeho porušení je pak kárným proviněním advokáta. Etický kodex v obecné rovině ve svém článku 6 stanoví, že oprávněné zájmy klienta mají přednost před vlastními zájmy advokáta i před jeho ohledem na jiné advokáty a že advokát musí postupovat svědomitě a s odbornou péčí. Zároveň je dle článku 4 etického kodexu advokát povinen poctivým, čestným a slušným chováním přispívat k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu. Projevy advokáta v souvislosti s výkonem advokacie musí být věcné, střízlivé a nikoliv vědomě nepravdivé. Jelikož se však ve všech případech jedná o neurčité právní pojmy, je zcela jasné, že poctivost, čest, slušnost, věcnost a střízlivost bude každý vnímat odlišně.

V souvislosti s obhajobou mohou nastat různé situace, které budou pro obhájce eticky a morálně velice náročné. Představme si situaci, kdy klient svému obhájci svěří, že on je skutečným pachatelem trestného činu vraždy a nikoliv osoba již odsouzená. Na základě tohoto justičního omylu byl tedy odsouzen nevinný člověk a obhájce se tak s vědomím toho, kdo je skutečným pachatelem, dostává do morálně velmi složité situace. Na jedné straně si je vědom toho, že nevinný člověk je nesprávně ve výkonu trestu odnětí svobody a na straně druhé stojí jeho povinnost mlčenlivosti. V takovém případě se zde střetávají 2 zájmy, a to zájem společnosti na dosažení spravedlnosti, tedy že má být potrestán pachatel a nikoliv nevinná osoba a právo obviněného na jeho účinnou obhajobu, o kterém již bylo pojednáno výše.

V této situaci má advokát opravdu široké možnosti, jak s danou situací naložit, a to od neprodleného sdělení informace orgánům činným v trestním řízení až po trvalé zachování mlčenlivosti. Dalšími možnostmi však může být to, že advokát svého klienta přesvědčí k tomu, aby se sám doznal, případně může advokát od svého klienta, resp. jeho dědiců získat za podmínek stanovených v § 21 odst. 2 zákona o advokacii souhlas s tím, aby tuto informaci v určitý okamžik (např. smrt klienta) zveřejnil a zbavil se tak povinnosti mlčenlivosti.

V rozhodování advokáta, jak s danou situací naložit, bude nepochybně hrát roli i to, jaký trest byl uložen odsouzené osobě, o které advokát ví, že daný čin nespáchala. Jinak asi bude advokát k dané situaci přistupovat pokud bude osoba neprávem odsouzena k výjimečnému trestu a jiné to bude v případě, pokud k vykonání uloženého trestu bude

zbývat krátká doba. Američtí právníci se shodují, že hranicí bude situace života a smrti, tedy pokud by byla osoba odsouzena k trestu smrti. Tato situace je však podle známého amerického právníka Monroe Henry Freedmana vzácná a nepředstavuje tak systémovou hrozbu. Pokud by však byla výjimka z mlčenlivosti rozšířena na všechny případy uvěznění, znamenalo by to konec pocitu bezpečí, který by klienti měli mít, když hovoří otevřeně se svými právními zástupci.⁵⁰ Já onu pomyslnou hranici, kdy bych v dané situaci prolomil povinnost mlčenlivosti, vidím v situaci, kdy by nevině osobě byl uložen výjimečný trest. Před samotným prolomením mlčenlivosti bych se však snažil najít jiné řešení, jak nevině odsouzené osobě pomoci, neboť bude dle mého názoru lepší, když za daný trestný čin nebude potrestán nikdo, než aby za něj pykala nevinná osoba. Současně se však domnívám, že výjimka z povinnosti mlčenlivosti by se nijak rozšiřovat neměla a měla by být možná pouze za podmínek uvedených v § 21 odst. 2 zákona o advokacii.

Další etickou otázkou může být to, zda je pro obhájce obtížnější obhajovat osobu, o které buďto najisto ví, že je pachatelem trestného činu a nebo naopak obhajovat osobu, o které je přesvědčen, že je nevinná. Obhajoba bude jistě v obou případech velmi složitá a pro obhájce také psychicky náročná, zejména pokud půjde o závažnou trestnou činnost. První případ, kdy obhájce ví, že je jeho klient pachatelem trestného činu, bude zcela jistě vyžadovat vysokou profesionalitu obhájce a mnohdy i „silný žaludek“, aby zvládl co nejlépe hájit zájmy osoby, jejíž jednání je naprosto zavrženíhodné. V druhém případě, kdy je klient nevinný, je dle mého názoru na obhájce kladen mnohem větší tlak, neboť obhájce si bude vědom toho, že má ve svých rukou osud nevinného člověka a pokud obhajobu pokazí, bude tak trochu i jeho vinnou, že došlo k justičnímu omylu, což může být pro obhájce velmi stresující. V praxi se na tuto otázku názory různí a část obhájců usuzuje že náročnější je obhajoba skutečného pachatele, další část se domnívá, že náročnější je obhajoba nevinného.⁵¹ Já se svým názorem přikláním k tomu, že obtížnější je obhajoba nevinného, a to z toho důvodu, že v případě odsouzení a tedy „prohry“ obhajoby dochází k závažnému justičnímu omylu, což může být i pro psychiku obhájce velmi nepříjemné.

⁵⁰ LIPTAK, Adam. *When Law Prevents Righting a Wrong* [online]. New York Times, 4. května 2008 [cit. 23. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.nytimes.com/2008/05/04/weekinreview/04liptak.html?_r=0>.

⁵¹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 35.

3 Činnost a taktika obhajoby v jednotlivých fázích řízení

Obhajoba je bezpochyby nezbytnou součástí trestního řízení, neboť díky tomu, že kriticky hodnotí učiněné závěry, případně úkony orgánů činných v trestním řízení a přináší na věc jiný úhel pohledu, dochází tím de facto k precizaci spravedlnosti a v konečném důsledku může dojít k zabránění nespravedlnostem či justičnímu omylu.⁵²

Jediným cílem obhajoby je prospěch klienta, což znamená, že obhajoba činí pouze ty kroky, které jsou ve prospěch klienta, nikoliv v neprospěch. Uvádí tedy okolnosti, které obvinění zeslabují či úplně vyvracejí.⁵³ Povinnost vyhledávat důkazy také ve prospěch osoby, proti níž se řízení vede, ukládá orgánům činným v trestním řízení § 2 odst. 5 TrŘ, nicméně nelze s jistotou očekávat, že tomu tak bude ve všech případech a obhajoba tak svou přítomností vyvažuje obžalobu.

Taktikou obhajoby v trestním řízení rozumíme předem uvážené využití zákonem povolených prostředků a jiných, pravidly povolání nezakázaných způsobů obhajoby, směřujících k hájení práv občana, jehož se obhajoba týká.⁵⁴ Zákonem povolené prostředky jsou především všechny práva, která obviněnému a jeho obhájci dává trestní řád. Nezakázanými způsoby obhajoby pak můžeme rozumět jakýkoliv způsob obhajoby, který není v rozporu zejména s etickým kodexem a zákonem o advokacii. Obviněný má právo se hájit tak, jak uzná za vhodné. Díky tomu může být obhajoba velmi kreativní a využívat všech zákonných možností obrany, ale také může zůstat zcela pasivní, což v konečném důsledku může být pro obviněného příznivější.

Na počátku řízení se obhajoba může ocitát v nevýhodném postavení. Není totiž výjimkou, že obhájce převezme věc v již pokročilejším stádiu řízení, přičemž dosud o dané věci ani osobě obviněné nic nevěděl a nezbyvá mu mnoho času, aby se v celé věci důkladně zorientoval, věc právně posoudil a připravil taktiku obhajoby pro celé trestní řízení. Naproti tomu orgány činné v trestním řízení jsou zpravidla s věcí již delší dobu seznámeni a mají stanovený plán svého postupu. Úkolem obhajoby v počátku řízení je se daným podmínkám co nejrychleji přizpůsobit a osvojit si celou problematiku dané věci, a to jak po stránce právní, tak skutkové. Konkrétní taktika obhajoby je ovlivňována:

- a) *intenzitou podezření, že byl spáchán trestný čin, že jej spáchal obhajovaný, taktickým plánem vyšetřování a později, ve stadiu po podání obžaloby, stupněm*

⁵² GRIVNA, Tomáš a kol. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 100.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby (prvá část). *Bulletin advokacie*, 2001, č. 9, s. 54.

důvodnosti takového podezření včetně taktiky státního zástupce, intervenujícího u jednání před soudem,

- b) dějovou verzí obvinění (obžaloby) a jeho (její) právní konstrukcí (kvalifikací),*
- c) druhem trestného činu a vztahem obhajovaného k obvinění (obžalobě), důkazní situací, zejména nezvratností (zvratností) a přesvědčivostí (nepřesvědčivostí) usvědčujících důkazů,*
- d) zákonným uspořádáním trestního stíhání a jeho průběhem.⁵⁵*

Již z tohoto výčtu základních hledisek lze usuzovat, že volba vhodného způsobu obhajoby nebude snadným úkolem a úspěšnost zvolené taktiky bude vždy ovlivňována také subjektivními faktory, a to jak na straně soudu, tak na straně všech osob zúčastněných na řízení.

Taktika obhajoby se rozpadá do dvou hlavních složek. Tou první je oblast skutková a tou druhou oblast právní. Spolupráce obhájce s klientem je možná zejména v oblasti skutkové, neboť oblast právní pro svou odbornost hranice možností takové spolupráce zpravidla přesahuje, avšak klient by měl být svým obhájcem o všech krocích a důsledcích alespoň informován. Jednotlivé závěry z těchto dvou oblastí mohou být následující:

1) Oblast skutková.

- a. Inkriminovaný skutek se nestal.
- b. Inkriminovaný skutek se stal, ale není prokázáno, že jej spáchal obviněný.

2) Oblast právní.

- a. Inkriminovaný skutek spáchal pachatel, který není trestně odpovědný.
- b. Inkriminovaný skutek není trestným činem nebo jeho trestnost zanikla.
- c. Inkriminovaný skutek je jiným trestným činem, než tvrdí obvinění/obžaloba.
- d. Inkriminovaný skutek je takovým trestným činem, jak tvrdí obvinění/obžaloba.⁵⁶

Z výše uvedených variant vedou varianty 1) a., 1) b., 2) a., 2) b. k zastavení trestního stíhání nebo ke zprošťujícímu rozsudku, varianta 2) c. má za následek překvalifikování daného skutku, což bude pro obhajobu výhodné, pokud za jiný trestný čin hrozí mírnější forma trestu či nižší sazba trestu odnětí svobody. V poslední variantě 2) d. se obviněný k danému skutku doznává, případně je mu v plném rozsahu prokázán. V takovém případě

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 10, s. 61.

by pozornost obhájce měla směřovat do podrobného rozboru subjektivní stránky trestného činu, tedy zejména složky zavinění, případně motivu a záměru pachatele, přičemž by mělo být snahou obhajoby nalézt a upozornit na co možná nejvíce polehčujících okolností. Ač by se na první pohled mohlo zdát, že jde o jednoduchou záležitost, opak je pravdou. V takovýchto případech je od obhájce vyžadována nejen pečlivá příprava a rozsáhlé zkušenosti, ale v ideálním případě také znalosti z jiných vědních oborů jako např. psychologie a sociologie. Naopak v případě obhajoby zaměřené na oblast skutkovou je úkolem obhajoby především kriticky hodnotit obžalobu a důkazní situaci ve snaze vyvolat nebo zesílit pochybnosti o vině obhajovaného.⁵⁷

Obhajoba může svého cíle dosahovat buďto aktivní formou, kdy svou činností do věci vnáší nové aspekty a proti konstrukci obžaloby postaví svoji vlastní verzi, která se od té první odlišuje, nebo zvolí naopak pasivní postoj, přizpůsobí se dané linii obžaloby a pouze kriticky hodnotí tvrzení obžaloby. V mnohých případech může být nejlepším řešením smíšení obou těchto postojů, kdy obhajoba bude v určité fázi řízení pasivní a svou aktivitu projeví až v pozdější fázi řízení. Příkladem může být výslech svědka, který však dosud není znám orgánům činným v trestním řízení, z jehož výpovědi by mohly vyplývat určité nelogičnosti a rozpory, které by svědek nebyl schopen vysvětlit. Největší efekt takovýto výslech bude mít zcela jistě v řízení před soudem. Pokud bude tento svědek takto vyslechnut v přípravném řízení, následné opakování výpovědi v řízení před soudem již může ztratit na své efektivitě a neotřelosti. V takovém případě bude lepší tento typ důkazu v přípravném řízení opomenout a aktivně s ním přijít až v řízení před soudem. Aktivní přístup k obhajobě v přípravném řízení bude většinou vhodný tehdy, kdy skutková zjištění mohou vylučovat podezření z trestného činu a současně není nutno v souvislosti s hodnocením důkazů počítat s určitými psychologickými dojmy, zatímco k pasivnímu přístupu obhajoby v přípravném řízení by měla obhajoba přistoupit v případech, kdy o zásadních otázkách, zejména o vině obhajovaného, bude možné rozhodnout s ohledem na princip ústnosti a bezprostřednosti až v řízení před soudem.⁵⁸

V průběhu obhajoby bude zcela jistě mít svůj prostor také improvizace, nicméně taktika obhajoby by měla být již na začátku řízení důkladně stanovena a promyšlena pokud možno do co největších detailů, aby obhajoba nebyla ničím zaskočena a k improvizaci docházelo co nejméně. Vhodně zvolený způsob obhajoby je tedy pro osobu obviněného

⁵⁷ ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 10, s. 63.

⁵⁸ Tamtéž.

zcela zásadní a obhájce společně s klientem by tuto činnosti v žádném případě neměli podcenit, neboť do značné míry může ovlivnit výsledek celého trestního řízení.

3.1 Obhajoba v přípravném řízení

Přípravné řízení je definováno v § 12 odst. 10 TrŘ jako *"úsek řízení podle tohoto zákona od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování."* Přípravné řízení můžeme v současné době rozdělit do třech forem, a to na postup před zahájením trestního stíhání dle § 158 a násl. TrŘ, tj. prověřování, na postup po zahájení trestního stíhání dle § 160 a násl. TrŘ, tj. vyšetřování a na zkrácené přípravné řízení dle § 179a-179h TrŘ.

3.1.1 Obhajoba podezřelého před zahájením trestního stíhání

Obhajoba osoby podezřelé ze spáchání trestného činu je možná tehdy, pokud byl podezřelý zadržen policejním orgánem. V trestním řádu jsou upraveny tři druhy zadržení podezřelé osoby, a to dle § 76 odst. 1 TrŘ, tj. zadržení podezřelé osoby policejním orgánem, dle § 76 odst. 2 TrŘ, tj. omezení osobní svobody osoby přistižené při spáchání trestného činu a dle § 179a a násl. TrŘ, tj. zadržení osoby přistižené při spáchání trestného činu nebo bezprostředně poté ve zkráceném přípravném řízení. Ve všech případech je podezřelý oprávněn si zejména zvolit svého obhájce, hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby (§ 76b TrŘ) a požadovat, aby byl tento obhájce přítomen při výslechu (§ 76 odst. 6 TrŘ), přičemž o těchto právech, jak již bylo uvedeno výše, musí být podezřelý dle § 2 odst. 13 TrŘ poučen.

Na výslech podezřelého mají dle § 76 odst. 4 TrŘ orgány činné v trestním řízení 48 hodin, poté ho musí předat buďto soudu a nebo propustit na svobodu. Nejlepší variantou pro podezřelého bude to, když si ihned po zadržení zvolí obhájce, ten se neprodleně dostaví k zadrženému podezřelému a společně, bez přítomnosti třetí osoby a ještě před výslechem, proberou nastalou situaci a na výslech se řádně připraví. Obhájce by dále měl tuto situaci posoudit po právní stránce a zjistit, zda jsou dány důvody k vzetí do vazby,

případně zda lze rozptýlit podezření, že se podezřelý dopustil trestného činu, případně zda neodpadly důvody zadržení.⁵⁹ Takovéto nečekané zadržení je pro každého jistě dosti stresující a podezřelý by bez přítomnosti obhájce nemusel vždy reagovat úplně racionálně, s rozvahou a bez emocí a případně by při výslechu mohl sdělit informace, které mu mohou uškodit.

Podezřelý by ve svém zájmu měl obhájci sdělit úplnou pravdu o dané situaci a přiznat, zda trestný čin z kterého je podezírán spáchal, či nikoliv. Jedině tak může obhájce účinně hájit jeho zájmy. Po poradě s klientem by měl být obhájce schopen klientovi říci a doporučit, zda je vhodné vypovídat či nikoliv. Nevypovídat bude vhodné zejména v případě, kdy podezřelý ani po poradě s obhájcem není schopný uvést žádnou skutečnost ve svůj prospěch, případně si ve svých tvrzeních protirečí.⁶⁰

Výslech zadržené osoby podezřelé ze spáchání trestného činu má však jen předběžnou povahu a může být podkladem pouze pro obvinění a následné rozhodování o vazbě, nelze ji však použít jako důkaz v řízení před soudem.⁶¹ Ačkoliv tento výslech nelze použít jako důkaz, obhajoba by ho však v žádném případě neměla podcenit, neboť tato výpověď může napomoci k tomu, aby podezřelý nebyl obviněn vůbec, případně aby nebyl podán návrh na vzetí obviněného do vazby.⁶² Dále zcela jistě nebude působit věrohodně, pokud si podezřelý svá tvrzení rozmyslí a v případné pozdější fázi řízení bude tvrdit naprosto jiné skutečnosti, než které tvrdil při výslechu jakožto podezřelý.

3.1.2 Obhajoba obviněného po zahájení trestního stíhání

Trestní stíhání se zahajuje oznámením usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 TrŘ.⁶³ Tímto okamžikem se z osoby podezřelé ze spáchání trestného činu stává obviněný a vzniká mu tak právo na obhajobu v plném rozsahu, jak bylo zmíněno již v úvodní kapitole. Hned první obranou, kterou trestní řád nabízí obviněnému, je možnost, v zákonné lhůtě 3 dnů od oznámení usnesení, podat stížnost proti tomuto usnesení (§ 160 odst. 7 TrŘ). O této stížnosti následně rozhoduje státní zástupce, resp. dozorující státní zástupce, přičemž Nejvyšší státní zastupitelství v rámci připomínkového řízení ke zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce navrhuje vypustit odst. 7 z § 160 TrŘ a dále změnit postup při zahajování trestního stíhání, které by se mělo zahajovat sdělením obvinění na

⁵⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 118.

⁶⁰ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 130.

⁶¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 272.

⁶² VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 113.

⁶³ Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství, poř. č. 13/2002.

počátku výslechu bez možnosti obviněného podat řádný opravný prostředek.⁶⁴ Taková právní úprava by byla bezpochyby velmi výhodná pro obžalobu a trestní řízení jako celek by se tím dozajista zrychlilo, ovšem já se domnívám, že to není krok správným směrem. Takováto právní úprava by umožňovala vést trestní stíhání i ve sporných případech, což je dle mého názoru nežádoucí, neboť na nikoho nevrhá dobré světlo, pokud je proti němu vedeno trestní stíhání, a to ani v případech, kdy je tato osoba následně zbavena obvinění, případně zproštěna obžaloby. Proto si myslím, že by trestní stíhání mělo být vedeno důvodně a pouze v oprávněných případech, přičemž záruku toho vnímám právě ve stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání.

Po posouzení usnesení o zahájení trestního stíhání ze strany obhajoby by jedním z dalších kroků měla být snaha obhájce nahlédnout do spisu, neboť toto oprávnění mu dává § 65 odst. 1 TrŘ. Dle odstavce druhého téhož paragrafu je však v přípravném řízení státní zástupce nebo policejní orgán oprávněn odepřít možnost nahlédnout do spisu, avšak odepřít nahlédnutí do spisu lze jen ze závažných důvodů a státní zástupce nebo policejní orgán musí být schopen toto odepření náležitě zdůvodnit, jinak by mohlo dojít k omezení základního práva na obhajobu.

Po zahájení trestního stíhání bude zpravidla snahou orgánů činných v trestním řízení obviněného vyslechnout, přičemž při výslechu obviněného je nutné postupovat v souladu s § 91 a násl. TrŘ. V předchozí kapitole, tedy ve fázi před zahájením trestního stíhání nelze výslech, resp. vysvětlení podezřelého dále použít jako důkaz. V tomto případě však dle § 89 odst. 2 TrŘ o důkaz půjde, a proto by obhajoba měla k takovému výslechu přistoupit s co největší pečlivostí a být na výslech opravdu důkladně připravena. Znovu zde však platí, že aby mohla být obhajoba co nejefektivnější, je v zájmu obviněného, aby svému obhájci sdělil úplnou pravdu, zejména zda je či není pachatelem předmětného trestného činu. Poté se obhajoba musí rozhodnout, zda obviněný bude vypovídat, a pokud ano, jak nebo zda výpověď odmítne.⁶⁵ Nutno podotknout, že i v tzv. právu mlčet, které je součástí zásady nebýt nucen k vlastnímu sebeobviňování, se může objevit snaha orgánů činných v trestním řízení o obcházení tohoto pravidla, např. lstivým vylákáním informací⁶⁶, a je to právě obhájce obviněného, který musí tuto nepravost rozpoznat a namítnout. I zde se opět projevuje důležitost jeho role v trestním řízení. Pokud se obviněný rozhodne vypovídat, je

⁶⁴ PASEKOVÁ, Eva. *Stížnost proti zahájení trestního stíhání by měla být ze zákona vyjmuta, míní NSZ* [online]. ceska-justice.cz, 19. června 2018 [cit. 1. prosince 2018]. Dostupné na <<http://www.ceska-justice.cz/2018/06/stiznost-zahajeni-trestniho-stihani-by-mela-byt-ze-zakona-vyjmuta-mini-nsz/>>.

⁶⁵ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 204.

⁶⁶ Rozhodnutí ESLP č. 48539/99 ve věci *Allan proti Spojenému království* ze dne 5.11.2002.

několik směrů, kterými může svou výpověď směřovat. Může se k celému skutku v plném rozsahu doznat a uvést polehčující okolnosti,⁶⁷ což obviněný učiní nejčastěji v případech, kdy je vysoce pravděpodobné, že spáchání skutku lze prokázat, dále může doznat skutek, ale popřít své zavinění, případně popřít skutek i zavinění, k čemuž dojde zejména v případech, kdy obviněný skutek opravdu nespáchal, případně spáchání skutku nelze prokázat, resp. lze prokázat jen velmi obtížně. Na každém kroku by se však obhájce s obviněným měl vždy předem domluvit a všechny varianty důkladně zvážit.

Dalším vhodným krokem obhájce by jistě bylo oznámit policejnímu orgánu, že se chce účastnit vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem,⁶⁸ na což má dle § 165 odst. 2 TrŘ právo, přičemž proti průběhu těchto úkonů, resp. jejich výsledkům, může obhájce vznášet námitky. Policejní orgán je následně povinen včas obhájci sdělit dobu a místo konání úkonu a o jaký druh úkonu se bude jednat. Pokud však policejní orgán vykonal úkon bez přítomnosti obhájce, zejména výslech svědka, který vypovídá proti obviněnému, měl by obhájce v hlavním líčení uvést, že výslech svědka provedený bez jeho účasti nemůže být v řízení před soudem použit jako důkaz s odkazem na § 164 odst. 2 TrŘ.⁶⁹

Jak již bylo uvedeno v úvodu 4. kapitoly, obhajoba může svou roli vykonávat i aktivní činností. V této situaci tak může činit zejména aktivním vyhledáním, předložením nebo navržením provedení důkazu ve prospěch obviněného, k čemuž ho opravňuje § 89 odst. 2 TrŘ. Tímto důkazem je vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Policejní orgán dle § 164 odst. 3 TrŘ vyhledává důkazy bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného, ovšem obhajoba nikdy nesmí navrhnout důkaz, který by obviněného mohl usvědčovat, což by bylo v rozporu s § 41 TrŘ a § 16 zákona o advokacii.

3.1.3 K možnostem obhajoby při sjednávání dohody o vině a trestu

Dohodu o vině a trestu je dle § 175a odst. 1 TrŘ možné sjednat tehdy, jestliže výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že tento skutek je trestným činem a že jej spáchal obviněný, přičemž nelze dohodu o vině a trestu sjednat v případě, že spáchaný skutek je zvláště závažným zločinem a dále v řízení proti

⁶⁷ Demonstrativní výčet v § 41 zák. č. 40/2009 Sb.

⁶⁸ Úkony dle hlavy páté trestního řádu, tj. zejména výslech obviněného, výslech svědka, konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce, prověrka na místě, výslech znalce.

⁶⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 262.

uprchlému. Obhájce by měl vždy poučit obviněného, resp. podezřelého před prvním výsledkem o možnosti uzavřít dohodu o vině a trestu a také o podmínkách, které jsou pro uzavření potřeba. V tento okamžik však obhájce zpravidla není důkladně seznámen s obsahem spisu, a proto bude velmi složité z jeho pozice svému klientovi poradit, zda je uzavření dohody o vině a trestu vhodné či nikoliv, obzvláště s ohledem na to, že v pozdější fázi, kdy již obhájce bude se spisem seznámen, nemusí být návrh na sjednání dohody o vině a trestu ze strany státního zástupce přijat.⁷⁰

Pokud tedy obviněný, resp. podezřelý přistoupí na sjednání dohody o vině a trestu, je nutné, aby za přítomnosti státního zástupce a svého obhájce prohlásil, že se cítí být vinen skutkem, pro který je stíhán a po sjednání obsahu⁷¹ dohody ji všechny přítomné subjekty⁷² podepsaly. Takto sjednanou dohodu o vině a trestu následně předává státní zástupce v souladu s § 175b TrŘ soudu, který ve veřejném zasedání rozhodne buď o jejím schválení a nebo v případech stanovených v § 314r odst. 2 TrŘ o jejím neschválení.

3.1.4 Skončení vyšetřování

V případě, že policejní orgán uzná vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, postupuje dle § 166 odst. 1 TrŘ a umožní obviněnému a jeho obhájci v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Při posuzování toho, zda poskytnutá doba k prostudování spisu je přiměřená ve smyslu výše uvedeného ustanovení, je třeba vzít v úvahu zejména rozsah spisu, jeho obsahovou náročnost, povahu stíhané trestné činnosti, jakož i osobnost obviněného.⁷³ Ze situace, kdy policejní orgán dává obviněnému možnost prostudovat spis, lze usuzovat a očekávat, že dojde k podání obžaloby, neboť v případech, kdy výsledky vyšetřování ukazují, že obžalobu nelze podat, není třeba obviněného a jeho obhájce se spisem seznamovat.⁷⁴ Využití této možnosti prostudovat spis by obhajoba měla v každém případě využít, a to i přes to, že obhájce do spisu průběžně nahlížel a činil z něj opisy, neboť usnesení o zahájení trestního stíhání se může opírat o důkazy, které na počátku vyšetřování ani v jeho průběhu nebyly do spisu zařazeny, což mohou být např. záznamy telekomunikačního provozu,

⁷⁰ ŠČERBA, Filip a kol. *Doboda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Praha: Leges, 2012, s. 73.

⁷¹ § 175a odst. 6 TrŘ.

⁷² Státní zástupce, obviněný (resp. podezřelý), obhájce a poškozený (byl-li přítomen sjednávání).

⁷³ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 1.7.1997, sp. zn. 12 To 76/97.

⁷⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 536.

případně protokoly o jiných úkonech.⁷⁵ Po důkladném prostudování spisu má obhajoba možnost navrhnout:

- a) postoupení věci jinému orgánu, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 171 odst. 1 TrŘ,
- b) zastavení trestního stíhání, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 172 odst. 1 nebo v § 172 odst. 2 TrŘ,
- c) přerušování trestního stíhání, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 173 odst. 1 TrŘ,
- d) podmíněné zastavení trestního stíhání, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 307 odst. 1 a § 307 odst. 2 TrŘ,
- e) schválení narovnání a zastavení trestního stíhání, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 309 odst. 1 TrŘ,
- f) odstoupení od trestního stíhání u mladistvého, pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 70 odst. 1 ZSVM.

V případě, že státní zástupce vyhodnotí, že výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud a současně neshledá žádný z důvodů uvedených výše v písmenech a) – f), přistoupí k podání obžaloby na soud, přičemž dle § 176 odst. 1 TrŘ o podání obžaloby vyrozumí obviněného, obhájce a poškozeného, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známy, a je-li obviněný advokátem, pak také ministra spravedlnosti a předsedu Komory.

3.2 Obhajoba obviněného v řízení před soudem

Podanou obžalobou ze strany státního zástupce se řízení přesouvá před soud. Státní zástupce však doručuje obžalobu pouze soudu a obžalovanému a jeho obhájci se opis obžaloby doručuje dle § 196 TrŘ až na pokyn předsedy senátu, zpravidla s předvoláním k hlavnímu líčení nebo s vyrozuměním o něm. V okamžiku, kdy je obhajoba pouze vyrozuměna ze strany státního zástupce o podané obžalobě, má možnost k dané situaci přistoupit pasivně a vyčkat doručení obžaloby soudem. Tento pasivní postup však není v souladu s již výše zmíněným § 16 odst. 1 zákona o advokacii a § 41 odst. 1 TrŘ, neboť obhájce nečiní vše, co může být pro obviněného prospěšné.

Zejména v případech, kdy obhájce navrhol při skončení vyšetřování některý z postupů uvedených pod písmeny a) – f) a tomuto nebylo vyhověno, je na místě, aby si u

⁷⁵ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 377.

daného soudu vyžádal nahlédnutí do spisu, seznámil se s obžalobou a případně navrhl předběžné projednání obžaloby z důvodů uvedených v § 186 TrŘ, neboť samotné podání obžaloby, resp. návrhu na potrestání ještě neznamená, že automaticky musí dojít k nařízení hlavního líčení.⁷⁶

Takováto obžaloba zároveň nemusí obsahovat mnoho podstatných skutečností, a to například argumenty obhajoby v přípravném řízení, neboť tato povinnost státnímu zástupci z § 177 písm. d) vůbec neplyne a v důsledku toho může dojít k nařízení hlavního líčení, aniž by se soudce důkladně seznámil se spisem, neboť mohl vycházet pouze z podané obžaloby. Pasivním přístupem a vyčkáváním na doručení obžaloby se tedy obhajoba připravuje o možnost podat návrh na předběžné projednání obžaloby a následně o možné rozhodnutí dle příslušného písmene § 188 odst. 1 TrŘ, které by mohlo být pro obviněného příznivé.⁷⁷

3.3 Obhajoba obžalovaného v hlavní líčení

V případě, že soud nerozhodne některým ze způsobů uvedených v § 188 odst. 1 a odst. 2 TrŘ, je nařízeno hlavní líčení, přičemž den hlavního líčení dle § 198 odst. 1 stanoví předseda senátu tak, aby obžalovaný od doručení předvolání, státní zástupce a obhájce od vyrozumění měli alespoň lhůtu pěti pracovních dnů k přípravě, ledaže s kratší lhůtou souhlasí. V ideálním případě se hlavního líčení zúčastní jak obžalovaný, tak jeho obhájce, avšak nejsou vyloučeny situace, kdy jeden z nich se k hlavnímu líčení nedostaví. Obhájce má povinnost být při hlavním líčení přítomen pouze v případech nutné obhajoby, avšak dle mého názoru by se nikdy nemělo stát, že se obhájce k hlavnímu líčení nedostaví. Může samozřejmě dojít k nečekané události těsně před hlavním líčením, pro kterou se obhájce není schopen k hlavnímu líčení dostavit, poté by však obžalovaný měl trvat na účasti obhájce u hlavního líčení a toto by pak bylo odročeno. Hlavní líčení lze za určitých podmínek konat také v nepřítomnosti obžalovaného. Tyto podmínky jsou uvedeny v § 202 odst. 2 TrŘ. Pokud tyto podmínky nebudou splněny, hlavní líčení není možné konat a bude nutné jej odročit. Pro případ, že se obžalovaný jednání nezúčastní a současně jsou splněny podmínky pro konání hlavního líčení bez jeho přítomnosti, je důležité posoudit, zda se obžalovaný předem řádně omluvil či nikoliv. V případě, že se obžalovaný řádně neomluvil

⁷⁶ VANTUCH, Pavel. *K možností obhajoby obviněného po podání obžaloby* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 5. května 2014 [cit. 6. prosince 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/k-moznostem-obhajoby-obvineneho-po-podani-obzaloby>>.

⁷⁷ Tamtéž.

a nedostavil se k hlavnímu líčení, lze v hlavním líčení dle § 202 odst. 3 TrŘ protokoly o výslechu svědků, znalců a spoluobviněných přečíst nebo obrazové a zvukové záznamy pořízené o jejich výslechu provedeném prostřednictvím videokonferenčního zařízení přehrát za podmínek uvedených v § 211 TrŘ a obžalovaný tak přijde o možnost se k těmto důkazům vyjádřit. Tento postup však není možný, pokud se obžalovaný z hlavního líčení řádně omluví. Obhájce by tak měl vždy obžalovaného o důsledcích nedostavení se k hlavnímu líčení poučit.

3.3.1 Obhajoba obžalovaného v průběhu dokazování v hlavním líčení

Po přednesení obžaloby státním zástupcem a vyjádření poškozeného soud přistoupí k dokazování a jako první vyslechne dle § 207 TrŘ obžalovaného. Obžalovaný by měl být na svou výpověď důkladně připraven a pro případ potřeby mít k dispozici písemné poznámky, aby se náhodou nestalo, že v nervozitě neuvede některou důležitou skutečnost svědčící v jeho prospěch. Obžalovaný by ve své monologické části výpovědi měl uvést co možná nejvíce okolností, které jeho vinu zmírňují, případně úplně vyvracejí. Ve své monologické části výpovědi by obžalovaný neměl být žádným způsobem přerušován a v případě, že by k tomu došlo, měl by obhájce vznést v souladu s § 180 odst. 4 TrŘ námitku proti přerušení monologu obžalovaného, neboť takové přerušení může vyvést obžalovaného z konceptu jeho výpovědi a dále pak může pokračovat nejistě a nepřesvědčivě. Pokud zároveň takovéto přerušování monologu obžalovaného není zaznamenáváno do protokolu, lze to namítat v případném odvolání.⁷⁸ Po monologické části je dle § 92 odst. 3 TrŘ prostor pro kladení otázek k doplnění výpovědi nebo k odstranění neúplnosti, nejasnosti a rozporů, přičemž tyto otázky nesmějí být sugestivní (je v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět) či kapciózní (předstírají klamavé a nepravdivé okolnosti). Pokaždé, když je obžalovanému nějaká sugestivní či kapciózní otázka položena, je povinností obhájce, aby vznesl námitku a trval na její protokolaci. Obhájce by měl trvat na přesné protokolaci námitek především proto, že mohou napomoci k absolutní neúčinnosti důkazu, získaného takto vedeným výslechem a k jeho následné nepoužitelnosti. Sugestivní a kapciózní otázky se v praxi nejčastěji vyskytují ze strany předsedy senátu či státního zástupce, a to v případech, kdy obžalovaný ve své monologické části vyvrací či zpochybňuje obžalobu. V rámci přípravy na hlavní líčení by měl obhájce zjistit, zda bude obžalovaný schopen uspokojivě odpovídat na otázky státního zástupce a soudu, aniž by se

⁷⁸ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 600.

nechal vyvést ze svého konceptu výpovědi a svými odpověďmi např. nezpochybňoval svá předchozí tvrzení. V případě, že se obhajoba bude domnívat, že obžalovaný není schopen ani po pečlivé přípravě uspokojivě odpovídat na doplňující otázky a naopak ho to dostává do svízelné situace, je v takovém případě lepší, aby obžalovaný v hlavním líčení odmítl odpovídat na otázky.⁷⁹

Po výsledku obžalovaného v hlavním líčení již není žádné konkrétní pravidlo pro pořadí provádění dalších důkazů. Zpravidla se však následně přistupuje k výsledku poškozeného a dalších svědků.⁸⁰ Na výslech svědků by měla být obhajoba důkladně připravena a měla by dopředu vědět, co je cílem výsledku každého svědka. Pokud již některý svědek byl vyslechnut v přípravném řízení a obhájce byl tomuto výsledku přítomen, může si udělat obrázek o tom, zda svědek vypovídá pravdivě či nikoliv a v každém případě by měl sledovat, zda ve své výpovědi svědek neuvádí nějaké rozpory, které by měl obhájce ihned zaznamenat. Pokud však půjde o výslech dosud nevyslechnutého svědka, měla by obhajoba zjistit, kdo je tímto svědkem a k čemu může při hlavním líčení vypovídat, přičemž by dopředu měla mít v písemné formě připravené otázky.⁸¹ Vzhledem k tomu, že výslech svědka je jeden z nejčastěji používaných důkazů a v některých případech na posouzení věrohodnosti jeho výpovědi závisí výsledek celého řízení,⁸² je nezbytné, aby obhajoba věnovala výslechům svědků velkou pozornost a vždy na ně byla maximálně připravena, neboť tím může být zásadně ovlivněno konečné rozhodnutí.

Kromě svědků může být dalším častým vyslýchaným znalec. Ke znaleckým posudkům se vyjádřil Ústavní soud svým náležením ze dne 30. dubna 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06 tak, že *„znalecký posudek je nepochybně významným druhem důkazních prostředků a v rámci dokazování v trestním řízení mu přísluší významné místo. Nelze však pustit ani na okamžik ze zřetele, že ze stěžejních zásad dokazování v novodobém trestním procesu vyplývá požadavek kritického hodnocení všech důkazů včetně znaleckého posudku. Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz, ani on nepoživá žádné větší důkazní síly, a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti.“* Obhájce by měl vždy znalecký posudek důkladně prostudovat a zjistit, zda má znalecký posudek všechny formální náležitosti, které jsou

⁷⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 612.

⁸⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 596.

⁸¹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 615.

⁸² MOTYČKA, Petr. *Věrohodnost výpovědi svědka* [online]. epravo.cz, 15. února 2018 [cit. 7. prosince 2018]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/verohodnost-vypovedi-svedka-107106.html>>.

stanoveny v § 13 vyhlášky č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, podle kterého znalecký posudek musí obsahovat nález, tj. popis zkoumaného materiálu, popřípadě jevů a souhrn skutečností, k nimž při úkonu přihlížel, dále posudek, tj. výčet otázek, na které má odpovědět, včetně odpovědí na tyto otázky a připojenou znaleckou doložku. Dále by měl obhájce posoudit, zda znalec ve svém posudku neprovádí hodnocení důkazů, případně zda řeší právní otázky, neboť tato činnost znalci dle § 107 odst. 1 TrŘ nepřísluší. Pokud by tomu tak bylo, je obhájce povinen vznést námitku. V případě, že obhajoba se závěry znaleckého posudku nesouhlasí, měla by si pečlivě připravit otázky, které znalci při výslechu položí. Strana obhajoby může předložit také vlastní znalecký posudek, neboť jí k tomu opravňuje § 110a TrŘ, nicméně závěry takového znaleckého posudku musí být ve prospěch obžalovaného.

Dalším velmi důležitým ustanovením trestního řádu je § 89 odst. 2 TrŘ, který obhajobu opravňuje důkaz vyhledat, předložit nebo navrhnout jeho provedení. Ustanovení § 89 odst. 2 TrŘ však dále neříká, kdy bude přicházet v úvahu vyhledání, kdy předložení a kdy jen návrh na provedení důkazu, proto bude v praxi záležet na druhu důkazu, resp. důkazního prostředku, který je aktivitou obhajoby opatřován.⁸³ Snahou obhajoby by tedy mělo být vyhledat, předložit a navrhnout provedení co největšího počtu důkazů, které svědčí ve prospěch obžalovaného, aby tak vytvořila co největší prostor pro možné uplatnění zásady *in dubio pro reo*, tedy v pochybnostech ve prospěch obžalovaného.

3.3.2 Obhajoba obžalovaného v závěru hlavního líčení

Postupem dle § 216 odst. 1 TrŘ, tedy v situaci, kdy nejsou další důkazní návrhy nebo bylo-li rozhodnuto, že se další důkazy provádět nebudou, prohlásí předseda senátu dokazování za skončené a udělí slovo k závěrečným řečem. Pořadí závěrečných řečí je stanovené § 216 odst. 2 TrŘ, přičemž jako první závěrečnou řeč pronese státní zástupce, poté promluví poškozený, zúčastněná osoba, obhájce obžalovaného a jako poslední má možnost přednést závěrečnou řeč obžalovaný. V řízení proti mladistvému obžalovanému má po závěrečné řeči mladistvého ještě právo přednést závěrečnou řeč orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to dle § 64 odst. 3 písm. b) ZSVM. Takovéto pořadí závěrečných řečí dává obhajobě lehce výhodnější pozici, neboť může argumentovat proti již přednesené závěrečné řeči státního zástupce. Toto oprávnění se řadí mezi tzv. oprávnění *favor*

⁸³ VANTUCH, Pavel. *Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení?* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 2. října 2013 [cit. 7. prosince 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/kdy-muze-obhajoba-dukaz-vyhledat-kdy-predlozit-a-kdy-jen-navrhnout-jeho-provedeni>>.

*defensionis*⁸⁴, které slouží k vyrovnání faktické nerovnosti mezi státním zástupcem a obžalovaným.⁸⁵

Závěrečnou řeč je opět důležité mít důkladně připravenou, a to také s ohledem na proběhlé dokazování a možné závěry z něj plynoucí. Soud v hlavním líčení může rozhodnout následujícími způsoby:

- a) vrátí věc státnímu zástupci k došetření dle § 221 odst. 1 TrŘ,
- b) postoupí věc dle § 222 odst. 2 TrŘ,
- c) zastaví trestní stíhání dle § 223 odst. 1 nebo odst. 2 TrŘ,
- d) podmíněně zastaví nebo rozhodne o schválení narovnání dle § 223a TrŘ, shledá-li okolnosti uvedené v § 307 odst. 1 nebo 2 nebo § 309 odst. 1 TrŘ,
- e) zproští obžalovaného obžaloby, pokud je naplněn některý z důvodů uvedených v písm. a)-e) § 226 TrŘ,
- f) uzná obžalovaného vinným dle § 225 odst. 1 nebo odst. 2 TrŘ.

Obhajoba by měla důkladně zvážit dosud proběhlé dokazování a také s ohledem na dosavadní způsob taktiky obhajoby v závěrečné řeči navrhnout jeden z výše uvedených způsobů rozhodnutí. V případě, že se obžalovaný doznává ke spáchání trestného činu, měl by v závěrečné řeči uvést zejména to, že svého činu lituje a že poškozenému nahradil způsobenou škodu, resp. pokud nenahradil, tak jakým způsobem ji hodlá nahradit.⁸⁶ V každém případě by však v závěrečné řeči mělo zaznít maximum skutečností, které svědčí ve prospěch obžalovaného a naopak v žádném případě by si závěrečná řeč obhájce a obžalovaného neměla nijak odporovat.

Po pronesení závěrečných řečí se soud odebere k poradě a případnému hlasování. Pokud soud během závěrečných řečí nebo při závěrečné poradě nedojde k závěru, že je potřeba doplnit dokazování a postupovat tedy dle § 218 TrŘ, následuje vyhlášení rozsudku, a to postupem dle § 128 TrŘ, přičemž v tento okamžik by obhájce měl zaznamenat výroky o vině, trestu, náhradě škody a stručné odůvodnění, aby byl schopen ihned porovnat rozhodnutí soudu s návrhem obhajoby. Obžalovaný je oprávněn podat proti vynesnému rozsudku na místě odvolání, i se takového práva vzdát. Domnívám se, že pokud se nejedná o rozsudek, který je v souladu s návrhem obhajoby, je nejlepším řešením

⁸⁴ Dále např. institut navrácení lhůty dle § 61 TrŘ, zákaz reformatio in peius dle § 254 odst. 4 TrŘ, obhajovací práva jiných osob ve prospěch obviněného.

⁸⁵ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 291.

⁸⁶ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 716.

vyčkat na doručení rozsudku a až po důkladném zhodnocení jeho odůvodnění a vzájemné konzultaci obhájce s obžalovaným, rozhodnout o dalším postupu.

3.4 Obhajoba obžalovaného v odvolacím řízení

Pokud obhajoba vyhodnotí, že s některým z výroků rozsudku prvostupňového soudu nesouhlasí, má právo podat odvolání ve lhůtě 8 dnů od doručení opisu rozsudku.⁸⁷ Obžalovaný by měl být obhájcem vždy poučen o zásadě *reformatio in peius* vyjádřené v § 259 odst. 4 TrŘ, tedy o tom, že pokud státní zástupce nepodá odvolání v neprospěch obžalovaného, nehrozí mu na základě jeho vlastního odvolání, že by odvolací soud zpřísnil trest, který uložil soud prvního stupně. Obhájce by dále měl zvážit, zda podat odvolání do výroku o vině, trestu, případně ochranném opatření a náhradě škody nebo pouze do některého z těchto výroků. V případech, kdy byla soudem prvního stupně bezpečně prokázána vina obžalovaného, není vhodné napadat tento výrok o vině, nýbrž je vhodnější podat odvolání do trestu a napadat jeho případnou nepřiměřenost, a to zejména v případě nepodmíněných trestů.⁸⁸ Obhájce je však vždy vázán pokyny klienta a pokud si tento přeje za každou cenu podat odvolání i do výroku o vině, je obhájce povinen takto učinit.

Obligatorní náležitostí každého odvolání jsou dle § 249 odst. 1 skutečnosti, ze kterých má být patrné, v kterých výrocích je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházelo, přičemž obhajoba má dále možnost dle § 249 odst. 3 uvádět nové skutečnosti a důkazy. Důvodem, proč se domnívám, že s případným podáním odvolání je lepší počkat až na okamžik, kdy se obhajoba seznámí s písemným vyhotovením rozsudku je ten, že z písemného odůvodnění rozsudku obhajoba důkladně zjistí, kterým argumentům soud uvěřil a kterým naopak nikoliv, a to z jakých důvodů. Těmto skutečnostem je pak důležité se v odvolání podrobně věnovat. Obhajoba by dále při tvorbě odvolání měla vycházet z § 258 odst. 1 TrŘ, ve kterém jsou uvedeny situace, za kterých odvolací soud zruší rozsudek soudu prvního stupně, přičemž obhajoba by to měla navrhnout v těchto případech, kterými jsou:

- a) podstatné vady řízení, které rozsudku předcházelo, zejména proto, že v tomto řízení byla porušena ustanovení, jimiž se má zabezpečit objasnění věci nebo právo obhajoby, jestliže mohly mít vliv na správnost a zákonnost přezkoumávané části rozsudku,

⁸⁷ § 248 TrŘ.

⁸⁸ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 737.

- b) vady rozsudku, zejména nejasnost nebo neúplnost jeho skutkových zjištění týkajících se přezkoumávané části rozsudku, nebo pokud se soud ohledně takové části nevypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí,
- c) vzniklé pochybnosti o správnosti skutkových zjištění ohledně přezkoumávané části rozsudku, přičemž k objasnění věci je třeba důkazy opakovat nebo provádět důkazy další a jejich provádění před odvolacím soudem by znamenalo nahrazovat činnost soudu prvního stupně,
- d) bylo-li v přezkoumávané části rozsudku porušeno ustanovení trestního zákona,
- e) je-li uložený trest v přezkoumávané části rozsudku nepřiměřený,
- f) je-li rozhodnutí o uplatněném nároku poškozeného v přezkoumávané části rozsudku nesprávné,
- g) není-li v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl; to neplatí, jde-li o výrok o uplatněném nároku poškozeného, který s dohodou o vině a trestu nesouhlasil, nebo poškozeného, jehož řádně uplatněný nárok dohodě o vině a trestu neodpovídá.

Dle § 263 TrŘ odvolací soud rozhoduje o odvolání zpravidla ve veřejném zasedání, přičemž při tomto veřejném zasedání musí být vždy přítomen státní zástupce a obžalovaný musí být zastoupen obhájcem ve všech případech, kdy tomu tak musí být při hlavním líčení. Na počátku veřejného zasedání prvně přednese předseda senátu nebo jím určený člen senátu napadený rozsudek a podá zprávu o stavu věci, přičemž dále přednese své odvolání odvolatel. V této situaci není vhodné číst doslovně celé odvolání, neboť toto je soudu známo a obhajoba by se měla zaměřit pouze na podstatné části svého odvolání a tyto stručně odůvodnit a dále pak odkázat na písemné vyhotovení. Stejně tak by tomu mělo být ve vyjádření k odvolání, pokud se odvolával státní zástupce. Dále dle § 263 odst. 6 TrŘ následuje obdobné dokazování jako v hlavním líčení, ovšem nikoliv tak rozsáhlé, přičemž ze strany obhájce by měla vycházet důkazní aktivita, spočívající např. v uplatnění práva vyslyšet svědky či znalce.⁸⁹

Obdobně jako v hlavním líčení se po provedení dokazování přistoupí ke konečným návrhům, přičemž obhajoba by měla vycházet z provedeného dokazování a navrhnout zrušení rozsudku, pokud došlo k naplnění některého z důvodů uvedených v § 258 odst. 1 písm. a)-g), případně navrhnout, aby meritorně rozhodl odvolací soud, a to zejména v případech, kdy byl v odvolacím řízení na základě provedeného dokazování zjištěn

⁸⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 771.

skutkový stav jinak, než tomu bylo při hlavním líčení. Pokud dojde ke zrušení rozsudku a věc se vrátí soudu prvního stupně k dalšímu řízení, je povinností obhájce důkladně sledovat postup soudu prvního stupně, zda je v souladu s právním názorem odvolacího soudu a pokud tomu tak není, vznášet proti tomuto postupu námitky.

4 Návrhy de lege ferenda

Závěrem své práce bych rád, po výše nastíněné právní úpravě obhajoby v českém právním řádu, uvedl několik málo návrhů de lege ferenda, které by dle mého názoru mohly alespoň částečně přispět ke zlepšení dosavadní právní úpravy. Prvním návrhem de lege ferenda je situace ohledně ustanovování obhájce předsedou senátu, resp. samosoudcem v přípravném řízení. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.2 této práce, k ustanovení obhájce dochází postupem dle § 39 TrŘ, přičemž obhájce je vybrán z abecedně uspořádaného pořadníku advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby. Při tomto způsobu výběru však nejsou zohledněny speciální znalosti advokátů na zvláštní problematiku dané věci. K této specializaci však dochází u státních zástupců, kteří jsou dle interních pokynů rozděleni tak, aby se zaměřovali pouze na určitou oblast, např. na hospodářskou a majetkovou trestnou činnost, obecnou kriminalitu, organizovanou trestnou činnost, korupci, drogovou trestnou činnost, atd. Domnívám se, že by již zmíněný abecední seznam obhájců ex offio mohl být rozdělen do několika podkategorií podle konkrétní specializace obhájců, podobně jako tomu je u státních zástupců, přičemž každý obhájce, který je na seznamu obhájců ex offio, by si například mohl vybrat pouze omezený počet podkategorií, na které se specializuje. Oblast trestního práva je velmi široká a takovýto způsob ustavování obhájců ex offio by dle mého názoru mohl zlepšit kvalitu obhajoby.

Druhým návrhem de lege ferenda je, v návaznosti na argumenty uvedené v kapitole 2.6.1 Povinnost mlčenlivosti, rozšíření čl. 88 odst. 1 TrŘ, a to tak, že vedle ochrany poskytované vztahu mezi obviněným a obhájcem, bude ochrana poskytována výslovně taktéž podezřelému, aby tím již nedocházelo k různým výkladovým rozporům. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU ze dne 22.10.2013 o právu na přístup k obhájci v trestním řízení ostatně říká, že *„důvěrnost komunikace mezi podezřelou nebo obviněnou osobou a jejím obhájcem je zásadní pro zajištění účinného výkonu práva na obhajobu a je nezbytnou součástí práva na spravedlivý proces. Členské státy by proto měly bez výjimky respektovat důvěrnost schůzek a jiných způsobů komunikace mezi obhájcem a podezřelou nebo obviněnou osobou při výkonu práva na přístup k obhájci, které je uvedeno v této směrnici.“* K odposlechům mnohdy dochází ještě před zahájením trestního stíhání a já si jednoznačně myslím, že vztah mezi advokátem a klientem by měl za všech okolností zůstat důvěrný. Z mého pohledu je tedy nepřijatelné, aby byl hovor advokáta a klienta jakkoliv odposloucháván.

Dále v kapitole 3.1.1 jsem mimo jiné zmínil výslech zadržené podezřelé osoby. Aby se předešlo tomu, že policejní orgán či státní zástupce budou tento výslech po sdělení obvinění považovat a uplatňovat jako důkaz proti obviněnému, navrhuji do trestního řádu výslovně vymezit, že protokol o výslechu zadržené osoby dle § 76 odst. 3 TrŘ v dalším řízení nelze použít jako důkaz.

Ihned v další kapitole 3.1.2 jsem pojednával o možnosti podat stížnost proti usnesení o zahájení trestního stíhání dle § 160 odst. 7 TrŘ. O této stížnosti následně rozhoduje státní zástupce, resp. dozorující státní zástupce, přičemž se domnívám, že o této stížnosti by měl rozhodovat nezávislý subjekt, tedy soud a nikoliv státní zástupce, který je s policejním orgánem provázaný. Příslušným by byl soud, v jehož obvodu je činný státní zástupce, který by jinak o stížnosti rozhodoval. Možnost posouzení takové stížnosti a celého usnesení o zahájení trestního stíhání nezávislým subjektem by jistě bylo zárukou větší nestrannosti a objektivity.

Posledním návrhem de lege ferenda je doplnění obligatorních náležitostí obžaloby. V kapitole 4.2 jsem uvedl, že státnímu zástupci z § 177 písm. d) vůbec neplyne povinnost zmínit v obžalobě argumentaci obhajoby a jakýmkoliv způsobem se s těmito argumenty obhajoby vypořádat. Navrhuji proto doplnit § 177 TrŘ o další povinnost státního zástupce uvést v obžalobě, jakým způsobem se obviněný dosud obhajoval a vypořádat se s argumenty obhajoby.

5 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabýval právní úpravou obhájce v trestním řízení, přičemž jsem se také věnoval etickým a morálním otázkám obhajoby a v podstatné části této práce také taktice a způsobu obhajoby v jednotlivých fázích řízení od okamžiku před zahájením trestního stíhání až do odvolacího řízení. Právní úpravu jako celek v oblasti obhajoby hodnotím v zásadě jako dostatečnou, neboť každá osoba, která je v České republice trestně stíhaná, případně jí trestní stíhání hrozí, disponuje ústavně zaručeným právem na obhajobu a její vina musí být prokázána v řízení před soudem, přičemž až do pravomocného rozsudku se na ni hledí jako na nevinnou. Trestní řád obviněnému nabízí širokou škálu práv a možností obrany proti nezákonnému postupu orgánů činných v trestním řízení a možnost účinně se hájit v trestním řízení není omezena ani životní situací osoby, proti níž se řízení vede, nýbrž možnost být zastoupen obhájcem v trestním řízení má každý, bez ohledu na jeho finanční situaci a není to tedy pouze výsadou bohatých, čímž je naplňováno právo na spravedlivý proces.

Jako nedostatek současné právní úpravy vnímám úpravu odposlechů zakotvenou v § 88 odst. 1 TrŘ. Na vině je jednak ne zcela jasná formulace citovaného ustanovení, která vyvolává pochyby o tom, zda je chráněn také podezřelý či nikoliv. Jinými slovy zda se uvedený vztah obviněný – obhájce aplikuje také na vztah advokát – klient, tedy na fakticky stejný vztah, jen před zahájením trestního stíhání. Proto prvním návrhem de lege ferenda je rozšíření tohoto ustanovení o výslovnou formulaci, kdy v dikci ustanovení bude zahrnut i vztah mezi advokátem a jeho klientem, čímž by se právní úprava měla automaticky rozšířit i na podezřelého, protože jenom tak může být fakticky zachována absolutní důvěra mezi obviněným (podezřelým) a obhájcem (advokátem) tak, jak to smysl a účel zákona vyžaduje. Základním východiskem tohoto ustanovení je zcela jistě zabránění úniku důvěrných informací, které osoba sdělí svému (byť budoucímu) obhájci, proto jako nešťastný hodnotím i krok zákonodárce, kterým byl ze znění ustanovení § 88 odst. 1 TrŘ odebrán požadavek na okamžité přerušování nahrávání rozhovoru mezi obviněným a jeho obhájcem. Orgány činné v trestním řízení jsou tedy dle úpravy de lege lata povinny záznam zničit, ale je zřejmé, že nelze dělat, že záznam neexistuje, nebo že i když byl zničen, informace z něj neunikly. I s plným pochopením praktického hlediska hodnotím uvedenou novelu spíše negativně a navrhuji vrátit se k předchozí právní úpravě, aby tak obviněnému a jeho obhájci byla zachována možnost účinně se bránit. Jak dále vyplývá z

výše uvedeného, zákonný zákaz odposlechů mezi obviněným a jeho klientem není možné obcházet ani vytvořeným podezřením obhájce, není-li náležitě odůvodněno. Uvedenou problematiku vnímám jako aktuální a mimořádně důležitou, protože na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení, obhájce nedisponuje ze zákona tolika možnostmi k prokázání nevinu obviněného, a proto jeho nejsilnější zbraní jsou dle mého soudu informace získané přímo od obviněného. Důvěra je tedy nezbytná pro zachování rovnováhy mezi stranami trestního řízení, a aby klient nemusel mít strach svému advokátovi sdělit opravdu cokoliv, mělo by být jasně dané, že jakékoliv odposlechy mezi advokátem a klientem jsou zcela nepřípustné.

Dále jsem došel k závěrům, že obhajoba v trestním řízení je psychicky náročná nejen pro toho, proti němuž se trestní řízení vede, ale také pro jeho obhájce, neboť i tento se musí vyrovnat s tlakem, který na něj v mnohých případech může být, a to ať už ze strany svého klienta, tak ze strany společnosti, potažmo sebe samého, jelikož obhájce, jako osoba znalá práva a celého trestního řízení, má ve svých rukou osud svého klienta a mnohdy jako jediný bojuje za jeho práva. V případě, kdy pro jeho účinnou obhajobu neudělá obhájce maximum a přípravu obhajoby podcení, může se v krajním případě stát, že nevinný člověk bude odsouzen za trestný čin, který nespáchal. S ohledem na zásady trestního řízení a široké možnosti nápravy rozhodnutí učiněných v trestním řízení bude riziko vzniku takto krajních situací velmi nízké, nicméně v souladu s výše uvedeným se domnívám, že v případě špatné obhajoby stoupá riziko udělení vyššího trestu než při vhodně zvolené taktice obhajoby. Náročnost se pro obhájce dále může projevit v souvislosti s řešením nastíněných morálních dilemat (např. vědomím, že byl odsouzen nevinný člověk), na které zřejmě nelze přinést univerzální odpověď, neboť bude často záležet na konkrétní situaci a okolnostech, kdy pokaždé může být nejvhodnější zcela jiné řešení.

Ve třetí kapitole jsem se dostal k jednotlivým fázím řízení, ve kterých popisují nejdůležitější kroky obhájce a možnosti, kterými se lze bránit proti postupu orgánů činných v trestním řízení a jak účinně vykonávat obhajobu, aby obhájce maximálně naplnil svou povinnost činit vše, co je v zájmu jeho klienta, a to od okamžiku před zahájením trestního stíhání až do odvolacího řízení. Zcela zásadní je dle mého názoru již zmíněná důvěra mezi klientem a jeho obhájcem, protože pouze za situace, kdy obhájce bezpečně ví veškeré okolnosti případu, může svému klientovi poskytnout nejefektivnější obhajobu. S ohledem na to, že obhájce je vázán povinností mlčenlivosti, nemusí mít jeho klient strach se

sdělením veškerých skutečností, které jsou mu známy, a to i v případě, že je pravým pachatelem trestného činu. S ohledem na rozsah diplomové práce zde však nejsou reflektovány všechny možné typy řízení a zvláštnosti, které v průběhu řízení mohou nastat. Neméně důležitá se v této části práce ukázala být také správně zvolená taktika obhajoby, kdy např. výběr svědků nebo vhodné načasování jejich výslechu může mít pro řízení zásadní význam.

Ačkoliv jsem došel k závěru, že právní úprava týkající se obhajoby v trestním řízení je v České republice dostatečná a odpověď na první výzkumnou otázku je tedy kladná, dovolil jsem si v poslední kapitole navrhnout některé drobné úpravy *de lege ferenda*, které by postavení obhajoby ještě posílily, neboť přestože se domnívám, že je právní úprava dostatečná a právo na obhajobu je zaručeno, obhajoba je z mého pohledu na počátku řízení v horší pozici než obžaloba, která měla mnohdy na přípravu trestního stíhání více času a její taktika je alespoň v počátku řízení zpravidla propracovanější než taktika obhajoby.

Odpověď na druhou výzkumnou otázku je zřejmá z předchozího výkladu. Plně se shoduje se stanovenou hypotézou, kdy důvěrný vztah mezi obviněným a jeho obhájcem je pro celé trestní řízení z pohledu obhajoby klíčový.

Diplomová práce měla za úkol zanalyzovat nezastupitelnou roli obhájce v trestním řízení a závěrem zbývá konstatovat, že až na uvedené drobnější nedostatky současná koncepce práva na obhajobu v ČR netrpí z mého pohledu vážnějšími vadami, což je zcela jistě pozitivní závěr. Praktický výkon obhajoby, tedy zvolení vhodné taktiky a úvahy nad morálními otázkami jsou pak spíše otázkou svědomí a schopností jednotlivých advokátů, než absencí právní úpravy.

Seznam použité literatury

Monografie

GŘIVNA, Tomáš a kol. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 302 s.

JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, 416 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2018. Praha: Leges, 2018, 864 s.

RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, 808 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1056 s.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 s.

ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Praha: Leges, 2012, 128 s.

VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, 1052 s.

Odborné časopisy

JEŽEK, Jiří. K odposlechu advokáta. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 9, s. 32-36.

MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 26-39.

MANDÁK, Václav. K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 1, s. 30-31.

ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby (prvá část). *Bulletin advokacie*, 2001, č. 9, s. 50-60.

ŠEVČÍK, Vlastimil. Taktika obhajoby. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 10, s. 60-70.

VANTUCH, Pavel. Nezákonný odposlech advokáta. *Bulletin advokacie*, 2008, č. 3, s. 15-25.

ZACHOVÁ, Markéta. Povinnost mlčenlivosti (nejen) advokáta. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 4, s. 24-46.

Internetové zdroje

LIPTAK, Adam. *When Law Prevents Righting a Wrong* [online]. New York Times, 4. května 2008 [cit. 23. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.nytimes.com/2008/05/04/weekinreview/04liptak.html?_r=0>.

MOTYČKA, Petr. *Věrohodnost výpovědi svědka* [online]. epravo.cz, 15. února 2018 [cit. 7. prosince 2018]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/verohodnost-vypovedi-svedka-107106.html>>.

PASEKOVÁ, Eva. *Stížnost proti zahájení trestního stíhání by měla být ze zákona vyjmuta, míní NSZ* [online]. ceska-justice.cz, 19. června 2018 [cit. 1. prosince 2018]. Dostupné na <<http://www.ceska-justice.cz/2018/06/stiznost-zahajeni-trestniho-stihani-by-mela-byt-ze-zakona-vyjmuta-mini-nsz/>>.

ROZEHNAL, Aleš. *Limity obhajoby* [online]. pravni prostor.cz, 14. června 2016 [cit. 12. října 2018]. Dostupné na <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/trestni-pravo/limity-obhajoby>>.

VANTUCH, Pavel. *K možnostem obhajoby obviněného po podání obžaloby* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 5. května 2014 [cit. 6. prosince 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/k-moznostem-obhajoby-obvineneho-po-podani-obzaloby>>.

VANTUCH, Pavel. *Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení?* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 2. října 2013 [cit. 7. prosince 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/kdy-muze-obhajoba-dukaz-vyhledat-kdy-predlozit-a-kdy-jen-navrhnout-jeho-provedeni>>.

VANTUCH, Pavel. *Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 17. května 2013 [cit. 13. října 2018]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/mlcenlivost-obhajce-zprosteni-mlcenlivosti-a-jeho-oznamovaci-povinnost?browser=full>>.

Judikatura

nález Ústavního soudu ze dne 12. února 2002, sp.zn. Pl. ÚS 592/2000

nález Ústavního soudu ze dne 30. dubna 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06

nález Ústavního soudu ze dne 27. září 2007, sp.zn. II.ÚS 789/06.

nález Ústavního soudu ze dne 25. listopadu 2010, sp. zn. II. ÚS 889/10

rozhodnutí ESLP č. 48539/99 ve věci *Allan proti Spojenému království* ze dne 5.11.2002

usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. června 2008, sp. zn. 4 Tdo 1401/2007

usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. listopadu 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009

Právní předpisy

aktuální znění: ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky, v platném znění

aktuální znění: Listina základních práv a svobod, součást ústavního pořádku ČR, vyhlášená v č. 2/1993 Sb.

aktuální znění: zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

aktuální znění: zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

aktuální znění: zákon č. 85/1996 Sb. o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

aktuální znění: zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

aktuální znění: zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

aktuální znění: vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících

aktuální znění: usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky

aktuální znění: usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 8. prosince 1998, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta

Kvalifikační práce

VANĚČEK, Petr. *Problematické aspekty dokazování v trestním řízení*. Brno, 2006. Disertační práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Katedra trestního práva.

Abstrakt a klíčová slova

Název: Obhájce a jeho postavení v trestním řízení

Abstrakt: Diplomová práce se zabývá postavením obhájce v trestním řízení a je systematicky členěna do čtyř kapitol. První z nich pojednává o samotném právu na obhajobu, které je základním východiskem pro celou koncepci obhajoby v trestním řízení. Následující pasáž je věnována právům a povinnostem obhájce s akcentem na etické a morální otázky obhajoby. V této kapitole jsou rovněž zahrnuty nejdůležitější instituty práva na obhajobu, mj. i institut nutné obhajoby. Třetí a stěžejní kapitola se zabývá taktikou obhajoby v jednotlivých fázích trestního řízení, kde jsou nastíněny některé problematické otázky související s obhajobou. Závěrem jsou uvedeny některé návrhy *de lege ferenda*. Cílem této diplomové práce je poskytnout ucelený pohled na problematiku obhajoby a postavení obhájce v trestním řízení, analyzovat aktuální právní úpravu a kriticky ji zhodnotit, případně přinést některé návrhy na její zlepšení.

Klíčová slova: obhájce, obhajoba, trestní řízení, obviněný, taktika obhajoby

Abstract and key words

Title: Counsel and his standing in the Criminal proceedings

Abstract: The diploma thesis deals with the position of defense counsel in criminal proceedings and is systematically divided into four chapters. The first one deals with the defense right itself, which is the basic starting point for the whole concept of defense in criminal proceedings. The following section is devoted to the rights and duties of a lawyer, with an emphasis on ethical and moral issues of defense. This chapter also includes the most important institutes of the right of defense, including the necessary defense. The third and pivotal chapter deals with the tactics of defense in individual stages of criminal proceedings, where some problematic issues related to the defense are outlined. Finally, some de lege ferenda suggestions are presented. The aim of this diploma thesis is to provide a comprehensive view of the issue of defense and the position of a defense counsel in criminal proceedings, to analyze the current legislation and to evaluate it critically and possibly bring some suggestions for its improvement.

Key words: counsel, defense, criminal proceedings, defendant, defense tactics